

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ЗАОЧНОЇ ТА ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ
КАФЕДРА ОБЛІКУ ТА ОПОДАТКУВАННЯ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

Освітній рівень «МАГІСТР»

на тему: «**МЕТОДИКА ТА ПРАКТИКА БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ
І КОНТРОЛЮ РОЗРАХУНКІВ З ПОКУПЦЯМИ І ЗАМОВНИКАМИ
(НА ПРИКЛАДІ ФЕРМЕРСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА «ЮЛКА»
КОВЕЛЬСЬКОГО РАЙОНУ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ)**»

Виконав: студент групи ОП-71з
спеціальності 071 «Облік і оподаткування»
(шифр і назва напряму підготовки, спеціальності)

РОМАНІВ МИКОЛА ВОЛОДИМИРОВИЧ
(прізвище та ініціали)

Керівник: к.е.н., доцент ЯНКОВСЬКА К. С.

Рецензент: ЛЯШУК О. О.

ДУБЛЯНИ2024

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ЗАОЧНОЇ ТА ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ
КАФЕДРА ОБЛІКУ ТА ОПОДАТКУВАННЯ

Освітній ступінь МАГІСТР
Спеціальність 071 «ОБЛІК І ОПОДАТКУВАННЯ»
(шифр і назва)

ЗАТВЕРДЖУЮ

Зав. кафедри _____
(підпис)

д.е.н., професор Гнатишин Л.Б.
(звання, ступінь, прізвище та та ініціали)

«_____» _____ 20__ року

З А В Д А Н Н Я

на кваліфікаційну роботу студенту
РОМАНІВ МИКОЛІ ВОЛОДИМИРОВИЧУ
(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема проекту (роботи): «МЕТОДИКА ТА ПРАКТИКА БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ І КОНТРОЛЮ РОЗРАХУНКІВ З ПОКУПЦЯМИ І ЗАМОВНИКАМИ (НА ПРИКЛАДІ ФЕРМЕРСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА «ЮЛКА» КОВЕЛЬСЬКОГО РАЙОНУ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ)»

Затверджена наказом ЛНУП від «08» березня 2024 року № 171/К-С

2. Строк подання студентом проекту (роботи) до «10» грудня 2024 року.

3. Вихідні дані для кваліфікаційної роботи: нормативно-правові та літературні джерела за темою роботи, дані аналітичного та синтетичного обліку, річна фінансова та статистична звітність за результатами діяльності досліджуваного підприємства, методичні рекомендації.

4. Зміст кваліфікаційної роботи (перелік питань, які потрібно розробити)

ВСТУП

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ОБЛІКУ ТА КОНТРОЛЮ РОЗРАХУНКІВ ПІДПРИЄМСТВА З ПОКУПЦЯМИ ТА ЗАМОВНИКАМИ

1.1 Економічна сутність, поняття та класифікація розрахунків компанії з покупцями та замовниками

1.2 Оцінка та порядок проведення контролю розрахунків з покупцями та замовниками

1.3 Нормативно-правове регулювання організації обліку і контролю розрахункових операцій

РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНІ ПІДХОДИ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБЛІКУ РОЗРАХУНКІВ З ПОКУПЦЯМИ ТА ЗАМОВНИКАМИ

2.1 Організаційно-економічна характеристика фермерського господарства «Юлка» Ковельського району Волинської області

2.2 Документальне оформлення операцій з обліку розрахунків з покупцями і замовниками

2.3. Відображення заборгованості покупців у фінансовій та податковій звітності

РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСІВ ОБЛІКУ ТА КОНТРОЛЮ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ ЗАГАЛЬНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ФГ «ЮЛКА»

3.1. Автоматизація обліку та контролю розрахунків з покупцями та замовниками ФГ «Юлка» з переходом на сучасні інформаційні технології.

3.2 Адаптація зарубіжного досвіду удосконалення обліку та контролю дебіторської заборгованості

ВИСНОВКИ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

ДОДАТКИ

5. Перелік графічного матеріалу: таблиці, схеми, рисунки

6. Дата видачі завдання «30» березня 2024 року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи
1.	Отримання завдання. Вивчення рекомендованої літератури по темі дипломної роботи. Написання теоретичних основ обліку і контролю розрахунків з покупцями та замовниками.	30.03.24- 30.05.24 р.
2.	Облік і контроль розрахунків з покупцями та замовниками на підприємстві, написання економічної частини роботи,	01.06.24- 31.07.24 р.
3.	Напрями удосконалення обліку і аудиту розрахунків з покупцями та замовниками. Написання висновків і пропозицій з реалізації роботи.	01.08.24- 30.09.24 р.
4.	Кінцеве оформлення кваліфікаційної роботи (виправлення зауважень від керівника, здача роботи на рецензування, кінцеве оформлення ілюстративних матеріалів, таблиць).	01.10.24- 15.11.24 р.
5.	Підготовка до захисту. Пробний захист на випускній кафедрі (написання доповіді й погодження її з керівником роботи, виправлення зауважень у графічній частині).	16.11.24- 10.12.24 р.

Студент _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

Романів М. В.

Керівник проекту (роботи) _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

Янковська К. С.

УДК: 657.1:658

Кваліфікаційна робота: 88 с. текст. част., 33 таблиці, 16 рисунків, 49 літературних джерел.

«Методика та практика бухгалтерського обліку і контролю розрахунків з покупцями і замовниками (на прикладі фермерського господарства «Юлка» Ковельського району Волинської області)».

Романів М. В. – Кваліфікаційна робота. Кафедра обліку та оподаткування – Дубляни, ЛНУП, 2024.

Текстова частина кваліфікаційної роботи містить вступ, три розділи, висновки і пропозиції, список використаних джерел.

У першому розділі висвітлені основні теоретичні та нормативно-правові основи організації обліку та контролю розрахунків з покупцями та замовниками, зокрема економічну сутність, класифікацію розрахунків, розмежування сутності понять «покупець» та «замовник», контроль та оцінка розрахунків з покупцями та замовниками.

У другому розділі розкрито організаційно-економічну характеристику ФГ «Юлка», проаналізовано основні економічні показники його діяльності. Висвітлено стан обліку і контролю дебіторської заборгованості та розрахунків з покупцями та замовниками. Розглянуто первинний, аналітичний та синтетичний облік розрахунків з покупцями та замовниками і відображення в звітності.

У третьому розділі сформувано рекомендації що до удосконалення організації обліку та контролю розрахунків з покупцями та замовниками за допомогою програми BAS АГРО і робочих документів. Аналіз зарубіжного досвіду та можливість застосування його в сучасних реаліях України.

На основі опрацювання теоретичного та практичного матеріалів зроблено відповідні висновки та пропозиції.

АНОТАЦІЯ

У роботі висвітлені організаційно-методичні питання обліку та контролю розрахунків з покупцями та замовниками. В повній мірі, розкрито сутність розрахунків, їх класифікація та розмежування понять «покупець» та «замовник». Проаналізовано елементи системи обліку розрахунків з покупцями та замовниками та відображення дебіторської заборгованості у звітності ФГ «Юлка». Вважаємо, що для підвищення ефективності фінансово-господарської діяльності ФГ є необхідність в розробці робочих документів для контролю дебіторської заборгованості. Запропонували шляхи автоматизації обліку за допомогою програми BAS АГРО. Сформулювали основні підходи ведення обліку та контролю розрахунків з покупцями та замовниками з урахуванням зарубіжного досвіду для зменшення ризиків в сучасних реаліях.

ANNOTATION

The study highlights the organizational and methodological aspects of accounting and control of settlements with buyers and customers. It fully reveals the essence of settlements, their classification, and the distinction between the concepts of "buyer" and "customer." The elements of the accounting system for settlements with buyers and customers, as well as the presentation of accounts receivable in the reporting of FG "Yulka," have been analyzed. It is suggested that to improve the efficiency of financial and economic activities of the enterprise, it is necessary to develop working documents for controlling accounts receivable. The study proposes methods for automating accounting using the BAS AGRO software. Key approaches to accounting and controlling settlements with buyers and customers, incorporating international experience, are formulated to mitigate risks in modern conditions.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ОБЛІКУ ТА КОНТРОЛЮ РОЗРАХУНКІВ ПІДПРИЄМСТВА З ПОКУПЦЯМИ ТА ЗАМОВНИКАМИ.....	10
1.1 Економічна сутність, поняття та класифікація розрахунків компанії з покупцями та замовниками	10
1.2 Оцінка та порядок проведення контролю розрахунків з покупцями та замовниками	27
1.3 Нормативно-правове регулювання організації обліку і контролю розрахункових операцій	33
РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНІ ПІДХОДИ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБЛІКУ РОЗРАХУНКІВ З ПОКУПЦЯМИ ТА ЗАМОВНИКАМИ	36
2.1 Організаційно-економічна характеристика фермерського господарства «Юлка» Ковельського району Волинської області	36
2.2 Документальне оформлення операцій з обліку розрахунків з покупцями і замовниками	43
2.3 Відображення заборгованості покупців у фінансовій та податковій звітності	53
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСІВ ОБЛІКУ ТА КОНТРОЛЮ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ ЗАГАЛЬНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ФГ «ЮЛКА»	60
3.1 Автоматизація обліку та контролю розрахунків з покупцями та замовниками ФГ «Юлка» з переходом на сучасні інформаційні технології.....	60
3.2 Удосконалення документування обліку та контролю розрахунків з покупцями та замовниками.....	65
3.3 Адаптація зарубіжного досвіду удосконалення обліку та контролю дебіторської заборгованості	71
ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ	79
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	83
ДОДАТКИ	88

ВСТУП

Розрахунки з покупцями та клієнтами є фундаментальним аспектом ділових операцій, що представляють собою обмін товарами, послугами або фінансовими активами за грошову винагороду. Ці транзакції складають основу потоку доходів компанії та мають вирішальне значення для підтримки її діяльності та зростання.

Актуальність теми. Підприємства України зіткнулися з рядом проблем, пов'язаних з обліку розрахунків з покупцями та замовниками. Ці проблеми включають відсутність чітких вказівок щодо бухгалтерського обліку розрахунків з покупцями та замовниками і контролю дебіторської заборгованості, неефективне використання бухгалтерського програмного забезпечення та відсутність чітко визначених процесів стягнення боргів. Зауважимо, що така ситуація не є унікальною для конкретного регіону, вона притаманна багатьом українським підприємствам, про що свідчать аудиторські звіти Державної аудиторської служби України [10].

Крім того, діяльність багатьох українських підприємств ускладнилася через початок повномасштабного вторгнення. Це призвело до неможливості деякими компаніями виконати свої зобов'язання з погашення боргів. Таким чином, для підприємств з великими обсягами дебіторської заборгованості значно зріс ризик перетворення поточної заборгованості в довгострокову, що може мати значні негативні наслідки для фінансового стану цих підприємств.

Багато компаній прагнуть продавати свою продукцію з передоплатою або негайною оплатою, але через складні умови сьогодення їм доводиться погоджуватися на відстрочку платежу для покупців, що призводить до накопичення дебіторської заборгованості.

Мета і завдання. Метою кваліфікаційної роботи є обґрунтування теоретичних положень та розробка методологічних рекомендацій і пропозицій щодо удосконалення обліку та контролю розрахунків з покупцями та замовниками на ФГ «Юлка».

Реалізація мети дослідження зумовила об'єктивну необхідність виявлення і розв'язання таких завдань:

- провести дослідження підходів до визначення сутності поняття “розрахунок” та розмежувати ототожнення трактувань таких термінів як «покупець» і «замовник».
- з'ясування економічної сутності, систематизація та класифікація розрахунків з покупцями та замовниками;
- дослідження процесу оцінки та визнання розрахунків з покупцями та замовниками;
- вивчення значення та порядок проведення контролю розрахунків з покупцями та замовниками;
- надати характеристику нормативно-правового регулювання обліку і контролю розрахунків з покупцями та замовниками;
- охарактеризувати фінансово-економічний стан досліджуваного підприємства
- розглянути документальне оформлення розрахункових операцій з покупцями та замовниками ФГ «Юлка»
- дослідити порядок відображення інформації про розрахунки з покупцями у фінансовій звітності ФГ «Юлка»
- розробка пропозицій щодо поліпшення обліку та контролю за розрахунків з покупцями та замовниками на підприємстві

Об'єкт дослідження – процес обліку і контролю розрахунків з покупцями та замовниками підприємства.

Предмет дослідження – сукупність теоретико-методологічних та практичних аспектів обліку і контролю розрахунків з покупцями та замовниками ФГ «Юлка».

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети дослідження використані наступні методи дослідження: індукція та дедукція (для аналізу наукових підходів щодо розрахунків з покупцями як об'єкта обліку та аудиту), аналіз та синтез (для здійснення класифікації дебіторської заборгованості, визначення основних підходів до трактування об'єкту дослідження), моделювання

(для визначення процесу аудиту розрахунків з покупцями т на етапах організації, планування та формування аудиторської думки), абстрагування (формулювання пропозицій та висновків щодо питань дослідження), документування (для оцінки стану синтетичного обліку розрахунків та відображення інформації про них у звітності підприємства), розрахунково-аналітичні (для дослідження системи обліку розрахунків з покупцями та замовниками).

Інформаційною базою дослідження є законодавчо-нормативні документи, наукові публікації зарубіжних та вітчизняних вчених, монографії, матеріали науково-практичних конференцій, фінансова та податкова звітність ФГ «Юлка».

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ОБЛІКУ ТА КОНТРОЛЮ РОЗРАХУНКІВ ПІДПРИЄМСТВА З ПОКУПЦЯМИ ТА ЗАМОВНИКАМИ

1.1 Економічна сутність, поняття та класифікація розрахунків компанії з покупцями та замовниками

Сучасна соціально-економічна ситуація в Україні характеризується низкою чинників, що негативно впливають на розвиток економіки. Серед них – тривалі політичні зміни, нестабільність суспільних відносин та неконтрольовані інфляційні процеси. Ці виклики ускладнюють підприємницьку діяльність і гальмують економічний прогрес країни. За таких умов зростає необхідність у точній та своєчасній інформації про обсяги продажу продукції та виконання розрахункових операцій. У цьому контексті система бухгалтерського обліку підприємств має забезпечувати повноцінну та детальну аналітику, оскільки дані про дебіторську заборгованість тісно пов'язані з реалізацією товарів, послуг або готової продукції, а також із фінансовими результатами діяльності підприємства.

Стан розрахунків з покупцями та замовниками українських підприємств є досить напруженим, що проявляється у значних обсягах заборгованості та тривалих термінах її погашення. Звичайно, це негативно позначається на економічній безпеці підприємства. Заборгованість значною мірою впливає на фінансово-майновий стан підприємства, особливо формування та використання його фінансових ресурсів, грошові потоки, оскільки є передумовою або наслідком розрахункових відносин підприємства з контрагентами [46].

Покупці - це фізичні або юридичні особи, які купують товари (роботи, послуги). Замовники - це сторони договору, на підставі якого за їхнім замовленням виготовляються конкретні продукти, надаються послуги та виконуються роботи іншою стороною договору [5].

Розрахунки між покупцями та замовниками здійснюються на основі їхньої спільної згоди проводити комерційні операції. Ці взаємні зобов'язання

регулюються умовами договору, який передбачає, що постачальники або підрядники постачають товари, виконують роботи чи надають послуги, а покупці чи замовники здійснюють оплату згідно з домовленостями. Укладення договору надає йому юридичної сили, зобов'язуючи обидві сторони виконувати його умови, які повинні бути детально прописані та відповідати встановленим вимогам.

До основних типів договорів належать договори купівлі-продажу, договори поставки, підрядні угоди, договори надання послуг тощо. Договір купівлі-продажу регламентує обов'язки продавця і покупця, забезпечуючи передачу товару в обмін на оплату. Договори поставки, які є ключовими для бізнес-діяльності, встановлюють умови придбання товарів, необхідних для забезпечення економічних процесів. Підрядні угоди та договори на надання послуг акцентують важливість чітко визначених умов, які регулюють розподіл робочих обов'язків і порядок виплати компенсацій [8].

Кожен тип договору виконує важливу функцію формалізації угод, забезпечення прозорості та встановлення взаємних зобов'язань, що сприяє ефективності комерційних відносин як у корпоративному середовищі, так і в підприємницькій діяльності.

Зокрема, під час підписання договору на поставку товарів або надання послуг виникає юридичне зобов'язання, яке має бути виконане у майбутньому. Проте таке зобов'язання не відображається в бухгалтерському обліку, оскільки воно не є борговим. Лише після фактичного виникнення заборгованості, зазвичай після отримання права користування товарами, роботами чи послугами, це зобов'язання реєструється в обліку. У разі порушення умов договору можуть бути застосовані штрафи, які також мають знайти відображення у бухгалтерських записах.

Сукупна сума всіх платежів, що здійснюються в процесі продажу, надання послуг чи виконання різних зобов'язань, називається грошовим потоком. Розрахунки поділяються на два основні види:

- безготівкові;
- готівкові.

Готівкові розрахунки зазвичай використовуються державними установами та індивідуальними інвесторами. Безготівкові операції, у свою чергу, включають грошові транзакції, що проводяться через банківські рахунки шляхом внесення відповідних записів.

Усі підприємства, що володіють поточними рахунками в банку, повинні зберігати свої кошти на цих рахунках. Більшість угод між суб'єктами господарювання здійснюється у безготівковій формі, головним чином через банківські установи, а також через окремі компанії, що спеціалізуються на зв'язку [36].

Основні принципи організації безготівкових розрахунків включають:

1. банки забезпечують проведення оплати та розрахунків для компаній відповідно до умов укладених договорів та чинного законодавства;
2. переказ коштів з рахунків господарюючих суб'єктів здійснюється на підставі доручень власників рахунків або за розпорядженням стягувачів у встановлені строки;
3. клієнти самостійно обирають способи оплати для проведення операцій, при цьому банк не несе відповідальності за правомірність змісту платіжних документів;
4. згідно з регламентом Національного банку України (НБУ), банки зобов'язані документально підтверджувати всі операції, пов'язані з рухом коштів на рахунках клієнтів.

Аналіз загальної та спеціальної літератури показує, що сьогодні немає однозначного тлумачення терміну "розрахунки". Вивчення розрахункових відносин в історичному аспекті та з перспективи позицій різних авторів дозволяє максимально наблизитися до їх економічної сутності та виокремити конкретні пропозиції щодо вибору оптимальних форм і методів розрахунків з бізнес-партнерами, покращення їх обліку.

Ми підтримуємо думку, що розрахунки як основний інструмент регулювання ринкових відносин є важливими і потребують ґрунтовного дослідження та

уточнення поняття "розрахунок" з різних точок зору: економічної, облікової, податкової, банківської, правової[9].

Після аналізу законодавчої бази з питань термінологічного апарату науковці відзначають, що ні Закон України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні", ні Положення (стандарти) бухгалтерського обліку (П(С)БО) не містять визначення терміну "розрахунки". Ця ситуація є незрозумілою, оскільки лише в Плані рахунків бухгалтерського обліку є 25 спеціалізованих рахунків "Розрахунки з ...", розташованих у двох класах: клас 3 "Кошти, розрахунки та інші активи" та клас 6 "Поточні зобов'язання". З цього випливає, що розрахунки є одним з основних об'єктів бухгалтерського обліку, і тому, на нашу думку, доцільно та необхідно врегулювати як сам термін «розрахунки», так і критерії їх визнання, оцінки та відображення повної, правдивої та неупередженої інформації про них.

На основі проведених досліджень економічних, бухгалтерських, банківських та правових аспектів теоретичних основ розрахунків науковцями проведено їх класифікацію та порівняння за критеріями сутності поняття, форм прояву та форм реалізації, які наведені в таблиці 1.1

Таблиця 1.1

Порівняння сутності «розрахунку» з різних точок зору

Критерії	Економічна сутність	Бухгалтерський облік	Податкова сутність	Банківська справа	Юридична сутність
Сутність поняття	Оплата	Визначення умов оплати	Процедури ведення бухгалтерського обліку, які суворо регулюються державою	Платіж з метою повного або часткового погашення грошового зобов'язання	Грошовий потік
Форми прояву	Відносини щодо погашення зобов'язань	Відображення дебіторської та кредиторської заборгованості	Надання інформації про нарахування та сплату податків податковим органам	Проведення розрахунків за валютними значеннями та фінансовими інструментами	Виникнення і погашення зобов'язань
Форми реалізації	-	Облік руху фінансових потоків	База оподаткування	Здійснення платежів тільки за вказівкою власника рахунку	Нормативно - правове регулювання форми розрахунків, цінні папери

*Розроблено автором на основі [9].

Дані, представлені в таблиці, відображають взаємозв'язок між розмежуванням та підходами до економічного тлумачення поняття "розрахунок" і формою прояву для цілей бухгалтерського обліку та оподаткування, права та банківської справи. Це вимагає прямого або непрямого відображення в бухгалтерській системі всіх складових розрахунків, що стосуються об'єктів, суб'єктів, форм реалізації та додаткових наслідків реалізації розрахунків.

На думку вчених, підхід до поняття "розрахунок" слід розглядати як стан грошових відносин у термінах "боржник-кредитор", що є більш обґрунтованим, оскільки при розгляді поняття "розрахунок з покупцями та замовниками" як процесу отримання платежу за роботи або послуги підприємством, тривалість розрахунків дорівнює тривалості розрахункової операції. Водночас, наприклад, у літературі поняття проблеми в взаємних розрахунках використовується не в сенсі проблем у розрахунковій операції, а в сенсі отримання згоди контрагента на зазначену операцію. Тому з першого з двох вищезгаданих підходів до сутності поняття "розрахунок" більш доречно використовувати термін "виконання розрахункових операцій".

Розрахунки є об'єктом правового регулювання і складаються з багатьох елементів, серед яких учасники розрахункових відносин, їх права та обов'язки, об'єкти розрахунків тощо. Правова сутність поняття «розрахунки» розкривається через термін «розрахункові правовідносини», який визначає права та обов'язки всіх учасників договірних відносин. У нормативних актах, що регулюють взаємодію між суб'єктами господарювання, термін «покупець» не має чіткого визначення, оскільки він використовується лише у певних контекстах та при специфічних операціях фінансово-господарської діяльності [41].

При визначенні поняття «покупець» в операціях з цінними паперами не визначається спосіб набуття власності, а лише зазначаються умови виконання контракту. Саме при здійсненні операцій, які пов'язані з виробничими процесами, набуття власності настає через процеси реалізації матеріальних цінностей.

У процесі реалізації виконаних робіт або наданих послуг найчастіше використовується термін «замовник». Як правило між виконавцем та замовником встановлюються договірні відносини, попередньо формується замовлення на виконання робіт або надання послуг. За таких умов замовник здійснює погашення заборгованості частинами та може контролювати виконання замовлення через закриття його окремих етапів.

Таким чином, поняття «замовник» можна вважати більш широким у порівнянні з поняттям «покупець», порівняльна характеристика наведена у табл. 1.2.

Таблиця 1.2

Порівняльна характеристика понять «покупець» та «замовник»

Ознака	Покупці	Замовники
Юридичний статус	Фізична або юридична особа	Фізична або юридична особа
Роль у господарських відносинах	Відображає юридичний статус громадянина або організації, які вступають в регульовані законодавством правовідносини купівлі-продажу, користування послугами	Відображає юридичний статус громадянина або суб'єкта господарювання, які вступають в регульовані законодавчо-нормативними правовідносини купівлі-продажу, користування послугами
Наявність договорів, угод, контрактів щодо реалізації товарів та надання послуг	Не являється обов'язковим	Являються обов'язковою умовою, залежить від специфіки операцій та виду економічної діяльності
Відношення до кінцевого продукту	Об'єкт може бути перепроданий або обмінаний	Являється споживачем замовлення
Цикл здійснення операцій	Складається із етапів реалізації товарів, продукції, робіт, послуг та погашення заборгованості	Включає більшу кількість етапів, включаючи етап контролю за виконанням замовлення, отримання послуги або роботи та сплати за них може здійснюватися у декілька етапів
Особливості визнання витрат	Витрати визначаються відповідно до положень НП(С)БО 16 «Витрати»	Можлива наявність додаткових витрат, які супроводжують операцію (витрати на оформлення замовлення, здійснення контролю за виконанням замовлення)

Особливість визнання доходів від реалізації	Дохід визначається при реалізації продукції, товарів, робіт, послуг (передачі прав власності під час підписання відповідного акту)	Дохід може визнаватися на кожному етапі реалізації замовлення
---	--	---

У системі бухгалтерського обліку відмінність між цими поняттями полягає у визначені отриманого доходу від операцій з покупцями і замовниками та відповідно понесених задля отримання таких доходів витрат [34].

Для списання коштів з рахунку покупця постачальник надсилає платіжні вимоги або вимоги-доручення для безакцептного списання. Окрім того, слід зазначити, що розрахунки між постачальниками та покупцями часто здійснюються на основі біржових угод. Це означає, що товар (роботи, послуги) передається між сторонами в межах господарської операції, яка передбачає розрахунки не тільки грошовими коштами, а й через різні форми взаємозаліків або погашення заборгованості, при цьому кошти не перераховуються на рахунок продавця для покриття вартості цих товарів (робіт, послуг).

Дебіторами можуть бути як юридичні, так і фізичні особи, які мають зобов'язання перед організацією у вигляді виплати грошових сум, еквівалентів або інших активів. Заборгованість може виникати внаслідок різних фінансових зобов'язань, зокрема за рахунок видачі векселів, випуску облігацій та інших фінансових зобов'язань.

Характеристика розрахунків є ключовою для розуміння того, як підприємство контролює свої заборгованості в обліковій системі, а класифікація розрахунків за різними категоріями дозволяє краще осягнути цей процес. Така класифікація має бути доступною користувачам фінансової звітності, щоб допомогти їм у прийнятті обґрунтованих рішень та визначенні стратегії розвитку підприємства в майбутньому.

Коректний вибір критеріїв для класифікації дає змогу отримати повну картину заборгованості для ефективного управління та аналізу. Однак, критерії для розподілу заборгованості не завжди є однозначними, оскільки на більшості

підприємств вони застосовуються лише з метою відображення в звітності, що не завжди враховує специфічні особливості підприємства(табл. 1.3) [47].

Таблиця 1.3

Класифікація розрахунків з покупцями і замовниками

Вид розрахунків	Опис
Готівкові	Розрахунки, які здійснюються шляхом передачі готівки за товари, роботи або послуги, які були надані замовником
Безготівкові	Розрахунки, які здійснюються через банківські рахунки, електронні платіжні системи або інші безготівкові засоби
Часткові	Розрахунки, які здійснюються частинами за домовлені терміни та умови
Повні	Розрахунки, які здійснюються повністю за надані товари, роботи або послуги
Розстрочені	Розрахунки, які здійснюються з затримкою платежу за домовлені терміни та умови
За за предоплатою	Розрахунки, які здійснюються з вимогою передоплати за надані товари, роботи або послуги
Без вимоги оплати	Розрахунки, які здійснюються без вимоги оплати за надані товари, роботи або послуги

*розроблено автором на основі [47]

Ця класифікація є важливою для того, щоб могли краще зрозуміти різні види розрахунків, та полегшити облік заборгованостей за розрахунками з покупцями та замовниками, за допомогою вищенаведеної аналітики.

Важливою складовою розрахунків з покупцями є контроль за строками оплати та вчасне стягнення заборгованості. Дебіторська заборгованість виникає під час договірних відносин і розрахункових операцій між контрагентами. Враховуючи важливість управління дебіторською заборгованістю для підтримки фінансової

стійкості підприємства, необхідно проаналізувати її основні характеристики, а також розглянути визначення та класифікаційні ознаки.

На сьогоднішній день дебіторська заборгованість залишається одним із найбільш негативних явищ у господарській діяльності сільськогосподарських підприємств. Велика заборгованість, яка існує між українськими підприємствами, призводить до кризи неплатежів, що, у свою чергу, стримує розвиток ринків, на яких працюють дані підприємства, і є значною проблемою для національної економіки в цілому. Тому можна сказати, що облік розрахунків з покупцями і замовниками є одним із найважливіших і найбільш досліджених напрямів бухгалтерського обліку, оскільки на цьому етапі формується основна частина доходів і грошових надходжень підприємств.

У нестабільних ринкових умовах дуже важко забезпечити високий рівень збуту продукції і її вчасну оплату покупцями. Кризовий стан економіки змушує підприємства надавати свою продукцію з умовою відстрочки оплати. Несплата призводить до виникнення дебіторської заборгованості, ефективне ведення обліку, внутрішнього контролю та управління якою стає одним з першочергових завдань підприємства.

Звідси, згідно з П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» дебітори – це юридичні та фізичні особи, які внаслідок минулих подій заборгували підприємству певні суми грошових коштів, їх еквівалентів або інших активів. Відповідно, дебіторська заборгованість – це сума заборгованості дебіторів компанії на певну дату. [10]

Колєватова А. [12] наголошує на певних відмінностях в українському та зарубіжному розумінні терміну «дебіторська заборгованість». Згідно чинного законодавства національні стандарти бухгалтерського обліку не повинні суперечити міжнародним стандартам. Основними нормативно-правовими документами, які регулюють процес управління дебіторською заборгованістю є Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 10 «Дебіторська заборгованість» [33] та № 13 «Фінансові інструменти» [24]. Однак, сутність дебіторської заборгованості тлумачиться у цих стандартах неоднозначно, в п.4

НП(С)БО №13 «Фінансові активи» тлумачення більш точно розкриває сутність поняття «дебіторська заборгованість».

А. Окунгбова визначає дебіторську заборгованість як загальну суму грошей, яку клієнти повинні повернути компанії. Дебіторську заборгованість вчена відносить до фінансових активів. Авторка підкреслює, що облік дебіторської заборгованості є важливою частиною фінансового менеджменту будь-якого підприємства, яке реалізує свою продукцію чи послуги в кредит [26].

Дебіторська заборгованість є важливою складовою активів компанії, і її точний облік і управління можуть суттєво вплинути на фінансові показники компанії. Так, дослідники Пасєкова М. та Отрусінова М. встановлюють, що дебіторська заборгованість становить значну частину оборотних активів підприємств, і її необхідно досліджувати та аналізувати постійно та на різних рівнях. Автори зазначають, що значне перевищення дебіторської заборгованості свідчить про великі фінансові труднощі підприємства та відображає гостру потребу в пошуку додаткового фінансування (залучення інвестицій) [28]. Крім того, на думку українських учених А.П.Макаренка та Д.Й. Левицької, якщо компанія не зможе знайти необхідні кошти для покриття боргу, компанія може бути оголошена банкрутом та ліквідована [14].

Р. Сінгх та Мішра П. визначили, що аналіз, облік та управління дебіторською заборгованістю також має значний вплив на ставлення клієнтів до підприємства. Автори відзначають, що облік дебіторської заборгованості дозволяє виділити найбільш привабливі напрямки співпраці для укладання вигідних угод з платоспроможними та сумлінними клієнтами фірми. Чим більше компанія впевнена у своїх клієнтах, тим вищий рівень лояльності вона отримує від них. Крім того, припинення співпраці з «чесними» боржниками покращує ситуацію з рівнем довіри чесних клієнтів і знижує можливі фінансові ризики підприємства [39].

Ключові слова, що використані в П(С)БО 10 для визначення поняття “дебіторська заборгованість” найбільш широко охоплюють усі аспекти юридично-правових та фінансово-кредитних взаємовідносин, які ймовірно виникають чи можуть виникнути в процесі розрахункових операцій, що пов’язані з виконанням

робіт, наданням послуг та реалізацією активів (будь-якого виду) між обізнаними, зацікавленими та незалежними сторонами у певний момент часу.

Дебіторська заборгованість виникає, коли одна зі сторін договору виконує свої зобов'язання до того, як інша сторона здійснить відповідну оплату. У результаті цього перша сторона має право вимагати компенсацію за надані товари чи послуги, а друга сторона зобов'язується оплатити заборгованість. Таким чином, дебіторська заборгованість відображає суму, яку одна сторона повинна сплатити іншій за виконані зобов'язання.

А оскільки дебіторська заборгованість є невід'ємною складовою об'єкта управління на підприємстві, то можемо запропонувати власне визначення сутності дебіторської заборгованості, зокрема дебіторська заборгованість – це сукупність фінансових зобов'язань, що виникають в результаті розрахункових операцій між суб'єктами господарювання на певну дату які передбачають отримання грошових коштів або інших активів в майбутньому. Дебіторська заборгованість може бути визначена як актив, тільки якщо передбачається, що підприємство отримає економічні вигоди в майбутньому, враховуючи визначення достовірної суми доходу.

Велика частка дебіторської заборгованості в активах підприємства знижує його ліквідність і фінансову стійкість, одночасно збільшуючи ризик фінансових втрат. Організація обліку розрахунків з покупцями та замовниками є надзвичайно важливою, оскільки вона безпосередньо впливає на швидкість обороту коштів. Своєчасне надходження платежів сприяє поліпшенню платоспроможності та абсолютної ліквідності будь-якого підприємства.

Розмір дебіторської заборгованості залежить від численних факторів, які можна поділити на зовнішні та внутрішні. Існують конкретні фактори, що визначають величину дебіторської заборгованості (рис. 1.1).

До основних причин виникнення дебіторської заборгованості відносяться:

- відстрочки або затримки платежів;
- наявність недостачі;
- виявлення випадків розкрадань.

Звичайними умовами виникнення дебіторської заборгованості є реалізація товарів (продукції, робіт, послуг), коли покупцю або замовнику передаються права власності та ризику, які виникають у зв'язку з правом власності.

Існують декілька підходів до класифікації дебіторської заборгованості (рис. 1.2).

Рис. 1.1 Фактори що впливають на розмір дебіторської заборгованості підприємства

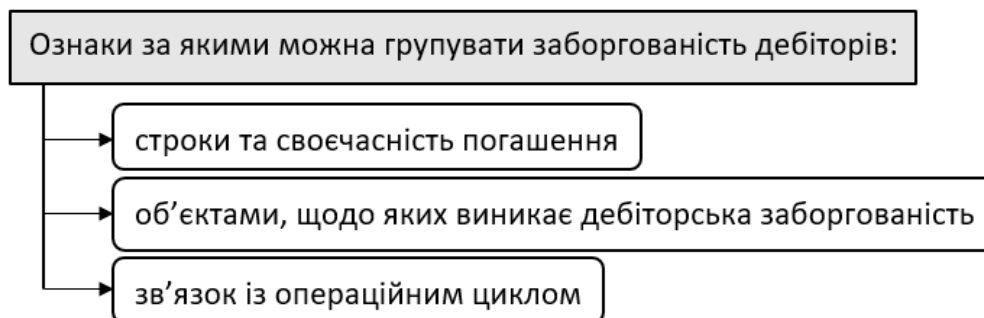

Рис. 1.2 Підходи до класифікації дебіторської заборгованості

Для виявлення обґрунтованих тенденцій та формулювання комплексних висновків на основі фінансової діагностики підприємства, на нашу думку, важливим є вибір і впровадження детальної та багатоаспектної класифікації дебіторської заборгованості (Додаток А). Це, в свою чергу, допомагає розробити пропозиції щодо удосконалення діяльності підприємства як у короткостроковій, так і в довгостроковій перспективах.

Застосування такої класифікації сприяє організації та категоризації інформації щодо заборгованості, що є основним елементом бухгалтерського обліку, в різних облікових і аналітичних контекстах з огляду на передбачувану мету використання. Вона також визначає основні підходи до організації обліку дебіторської заборгованості на практичному рівні, забезпечуючи оптимальне узгодження та взаємозв'язок між його компонентами. Крім того, класифікація сприяє вибору відповідних методів обліку, плануванню, контролю, аналізу та моделюванню управлінських рішень.

Отже, детальне вивчення суті, поняття та класифікації розрахунків компанії з покупцями та замовниками дозволяє глибше зрозуміти складну динаміку бізнес-операцій. Крім того, всебічне розуміння цих розрахунків є важливим для розвитку взаємовигідних відносин, оптимізації грошових потоків та забезпечення фінансової стабільності підприємства.

Для управління заборгованістю її класифікують за термінами погашення. За цією ознакою розрізняють короткострокову дебіторську заборгованість (строк погашення якої становить менше 12 місяців) та довгострокову (строк погашення якої перевищує 12 місяців). Для контролю стану дебіторської заборгованості застосовуються такі показники:

- вид продукції, товарів, робіт чи послуг;
- рівень насиченості ринку аналогічними товарами, послугами або роботами;
- платоспроможність покупців та замовників;
- розрахункова дисципліна, що діє на підприємстві [33].

Відповідно до положень НП(С)БО 10 дебіторська заборгованість поділяється на кілька типів, до яких належать поточна (яка може бути погашена протягом 12 місяців), довгострокова (яка буде погашена через 12 місяців) і безнадійна (за якою є впевненість, що боржник не поверне кошти або той, де термін очікування минув за давнину)(рис. 1.3).

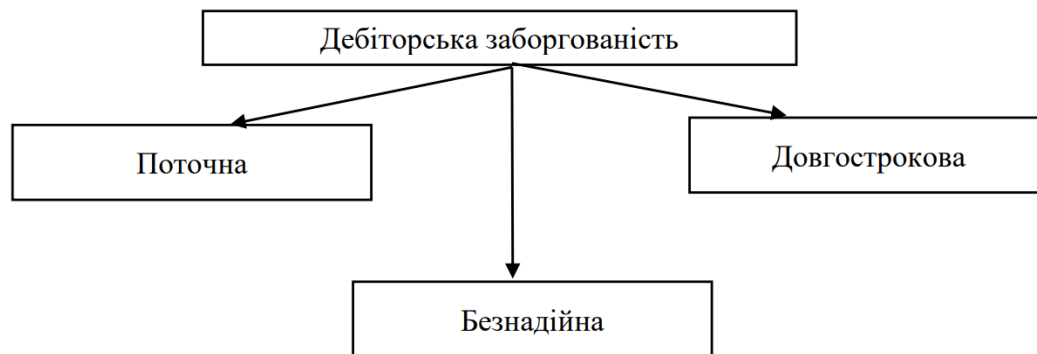

Рис. 1.3 Класифікація дебіторської заборгованості за НП(С)БО 10

*Розроблено автором на основі [33]

Поточна дебіторська заборгованість — це сума заборгованості, що виникає в межах звичного операційного циклу або буде погашена протягом 12 місяців з дати складання балансу.

Дебіторська заборгованість, що виникає в ході нормального операційного циклу, визнається поточною незалежно від терміну її погашення. Якщо до поточної дебіторської заборгованості відноситься заборгованість з терміном погашення менше 12 місяців, а також така, що має строк погашення більше 12 місяців з дати балансу, то ця інформація повинна бути розкрита в примітках до фінансової звітності[22].

У разі, якщо строк погашення дебіторської заборгованості, що не виникає в ході нормального операційного циклу, менше року, вона відноситься до поточної [20].

Поточна дебіторська заборгованість за можливістю погашення класифікується за трьома напрямками (рис.1.4)

Сумнівною заборгованістю є така заборгованість, щодо якої існує невизначеність у її погашенні. Безнадійною заборгованістю вважається така, про

яку можна з упевненістю сказати, що вона не буде погашена, при цьому строк позовної давності вже минув. Для покриття ризику непогашення дебіторської заборгованості, строк позовної давності якої завершився, підприємство створює резерв сумнівних боргів. Це дозволяє знизити фінансові втрати у випадку несплати з боку контрагентів [41].

Рис. 1.4 – Класифікація поточної дебіторської заборгованості

*Розроблено автором на основі [30].

Наявність простроченої, сумнівної та безнадійної заборгованості призводить до «заморожування» активів і зниження швидкості обігу грошових коштів. Для запобігання цьому підприємству слід:

- регулярно моніторити потенційних дебіторів (оцінюючи їх фінансовий стан, платоспроможність, репутацію на ринку, імідж тощо);
- створити резерв сумнівних боргів та визначити порядок його обліку в обліковій політиці підприємства;
- систематично проводити інвентаризацію заборгованості.

Виділяють такі види довгострокової дебіторської заборгованості (рис. 1.5).

Виділяють такі види поточної дебіторської заборгованості (рис. 1.6).

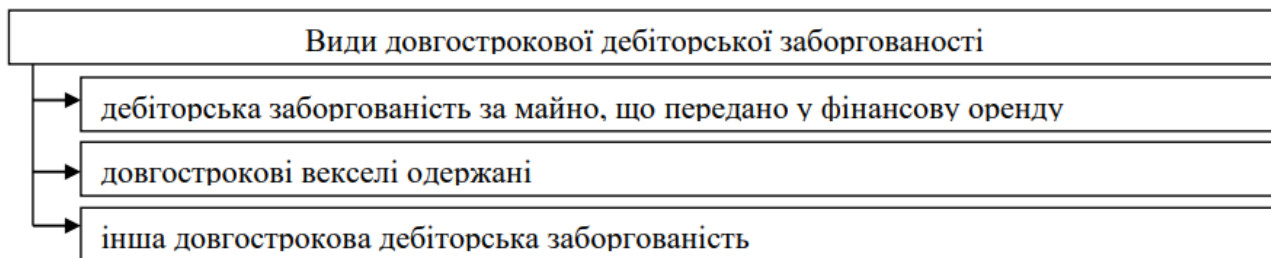

Рис. 1.5 Види довгострокової дебіторської заборгованості

*Розроблено автором на основі [2]

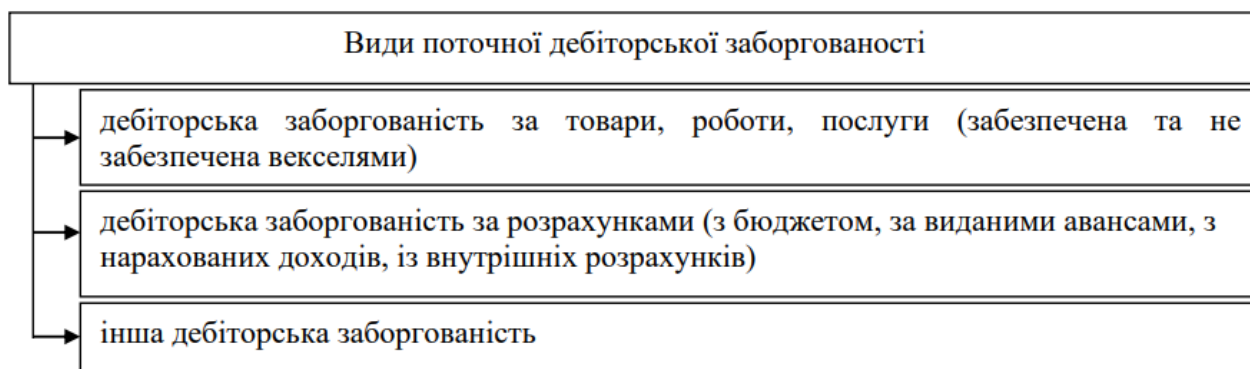

Рис. 1.6 Види поточної дебіторської заборгованості

Необхідно зазначити, що серед провідних експертів існують різні погляди на класифікацію дебіторської заборгованості на довгострокову та поточну. Деякі вважають, що така класифікація є важливим інструментом для фінансового аналізу результатів господарської діяльності, інші, у свою чергу, вважають її довільною, а отже, непрямую.

Основні завдання, що стоять перед організацією обліку дебіторської заборгованості, включають:

1. Визначення критеріїв для класифікації дебіторської заборгованості.
2. Вибір методу для оцінки резерву сумнівних боргів.
3. Розробка графіку документообігу для підтвердження виникнення дебіторської заборгованості та передачі цієї інформації відповідальним особам.
4. Вибір облікових регістрів для відображення дебіторської заборгованості та її передачі виконавцям.

5. Організація передачі даних з облікових реєстрів до центральної бухгалтерії для подальшого відображення у фінансовій звітності.

Основні завдання управління дебіторською заборгованістю включають:

1. Збільшення обсягів продажів шляхом надання комерційного кредиту та підвищення прибутку.
2. Підвищення конкурентоспроможності через відстрочення платежів.
3. Оцінка ризику непогашення рахунків покупцями.
4. Прогнозування обсягу резерву сумнівних боргів.
5. Надання рекомендацій щодо зменшення числа неплатоспроможних покупців.
6. Систематизація та аналіз даних про покупців і дебіторів підприємства.
7. Контроль за заборгованістю, яка ще не настала до сплати, а також за строковою заборгованістю.

Для виявлення обґрунтованих тенденцій та формулювання комплексних висновків на основі фінансової діагностики підприємства, на нашу думку, необхідно обрати та впровадити детальну та багатоаспектну класифікацію дебіторської заборгованості в практику господарювання. Така класифікація значно полегшує організацію та категоризацію даних щодо заборгованості, що є основним елементом бухгалтерського обліку, в різних облікових і аналітичних контекстах, враховуючи передбачувану мету використання. Крім того, вона окреслює основні підходи до організації обліку дебіторської заборгованості на практичному рівні, що забезпечує оптимальне узгодження та взаємозв'язок між його елементами. Вона також сприяє вибору відповідних методів обліку, планування, контролю, аналізу та моделювання управлінських рішень.

Таким чином, розрахунки з покупцями та замовниками виникають у процесі обігу господарських засобів. Їх виникнення і погашення тісно пов'язані з розвитком товарного виробництва та рухом капіталу. Отже, з точки зору суті та функцій, розрахунки з покупцями та замовниками є важливим інструментом для регулювання економічних відносин між суб'єктами господарювання.

1.2 Оцінка та порядок проведення контролю розрахунків з покупцями та замовниками

У галузі бухгалтерського обліку відбулися значні зміни, викликані вимогами ринку та необхідністю дотримання Міжнародних стандартів фінансової звітності. У нинішніх умовах бухгалтерський облік передусім має на меті забезпечення підприємств і зацікавлених осіб достовірною інформацією про процеси формування, розподілу та використання прибутку. Таким чином, основною проблемою, що стосується дебіторської заборгованості, є її оцінка. Методи, які застосовуються для оцінки дебіторської заборгованості, мають велике значення для приведення обліку у відповідність до вимог, закріплених у Законі України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність»[37].

Одним із основних принципів фінансової звітності є обачність, яка вимагає, щоб оцінка активів і доходів компанії не була завищена. Це підкреслює важливість точної оцінки дебіторської заборгованості. Конкретні нюанси оцінки дебіторської заборгованості за видами подано на рис.1.7.

на основі історичної собівартості	<ul style="list-style-type: none"> первісне (історичне) оцінювання, яке визначають за номінальним і спонтанним методами оцінювання
на основі вартості реалізації (погашення)	<ul style="list-style-type: none"> факторингове, форфейтингове оцінювання, оцінювання під час дисконту векселя, для яких характерні видаткова оцінка, чисте реалізаційне оцінювання, що визначають за розміром сумнівних боргів, експертне оцінювання, у ході якого використовують оцінювання продажу
на основі поточної вартості	<ul style="list-style-type: none"> оцінювання з урахуванням валютного курсу; оцінювання з урахуванням індексу цін; оцінювання з урахуванням поточної процентної ставки, яке базується на методі потоку, що дисконтувався, і для розрахунку якого запропонований порядок визначення загальної реалізаційної вартості заборгованості
на базі теперішньої вартості	<ul style="list-style-type: none"> теперішня оцінка на основі первісної вартості (метод оцінювання – первісний), теперішня оцінка на основі поточної вартості (метод оцінювання – поточний)

Рис. 1.7 Особливості оцінки дебіторської заборгованості за її видами

*Розроблено автором на основі [21]

Дебіторська заборгованість повинна бути облікована та відображена в балансі в грошовому вираженні. Згідно з вимогами стандарту П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» [33], поточна дебіторська заборгованість, що виникає в результаті продажу товарів, надання послуг або виконання робіт, визнається активом одночасно з визнанням доходу від цих операцій. Таким чином, націнка на таку дебіторську заборгованість збільшує маржу прибутку, що відображена в фінансовій звітності, і може вплинути на її достовірність. Оцінка цієї заборгованості здійснюється за первісною вартістю проданих товарів, наданих послуг або виконаних робіт.

Важливим аспектом звітності про поточну дебіторську заборгованість є її оцінка на дату складання балансу. Відповідно до принципу обачності, підприємства зобов'язані враховувати потенційні втрати через несплату покупцями при визначенні виручки від реалізації. Оцінка дебіторської заборгованості на дату балансу значною мірою залежить від ймовірності її стягнення. Тому, враховуючи платоспроможність боржників, може виникнути потреба у створенні резерву сумнівних боргів.

Згідно з вимогами стандарту П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість», сумнівним боргом вважається поточна дебіторська заборгованість, щодо якої існують сумніви щодо її погашення. Наявність безнадійної заборгованості призводить до втрат у прибутку та зниження його розміру. Поточна дебіторська заборгованість відображається в балансі за чистою вартістю реалізації, яка обчислюється шляхом віднімання резерву сумнівних боргів від загальної суми короткострокової заборгованості.

Створення резерву сумнівних боргів є обов'язковим для компаній, які займаються управлінням дебіторською заборгованістю. Це є основним інструментом для зменшення збитків від боржників, які, ймовірно, не виконуватимуть свої зобов'язання або у яких минув строк позовної давності. Залежно від різноманітних факторів, таких як обставини, події та ймовірність здійснення платежу, дебіторська заборгованість, що підлягає резервуванню, може

бути поділена на кілька груп (додаток А). У випадку, коли з'ясовується, що борг не буде погашено вчасно або є простроченим, необхідно вжити відповідних заходів, включаючи коригування резерву для відображення ситуації в балансі.

Отже, оцінка розрахунків з покупцями та замовниками як об'єкта бухгалтерського обліку вимагає особливої уваги з боку бухгалтерів. Від точності цієї оцінки залежить рівень заборгованості, стан платіжної дисципліни та ефективність фінансових операцій підприємства.

У кожній бізнес-операції управління операціями з клієнтами має критичне значення. Контроль цих транзакцій є важливим для забезпечення фінансової стабільності, дотримання нормативних вимог і зміцнення відносин з клієнтами.

Проведення внутрішнього контролю на підприємстві дозволяє виявити можливі порушення, неточності та відхилення від встановлених стандартів, що можуть серйозно спотворити фінансові результати. Керівництво компанії несе відповідальність за належне функціонування системи контролю. Тому важливо, щоб керівник створив надійну систему внутрішнього контролю, здатну забезпечити точне уявлення про фінансовий стан бізнес-одиниці [42].

Необхідно зазначити, що внутрішньому контролю підлягають усі облікові ділянки підприємства. У процесі господарської діяльності підприємство реалізує матеріальні цінності та надає послуги. На цьому етапі дебіторська заборгованість виникає у вигляді розрахунків з покупцями та замовниками, складаючи значну частину оборотних активів підприємства.

Таким чином, виникає потреба в спеціальному організуванні та визначенні особливостей внутрішнього контролю не тільки за розрахунками з покупцями та замовниками, а й за процесом реалізації товарів, робіт і послуг. Це підкреслюється на рис. 1.8, що демонструє важливість ретельного нагляду для забезпечення цілісності та ефективності таких операцій.

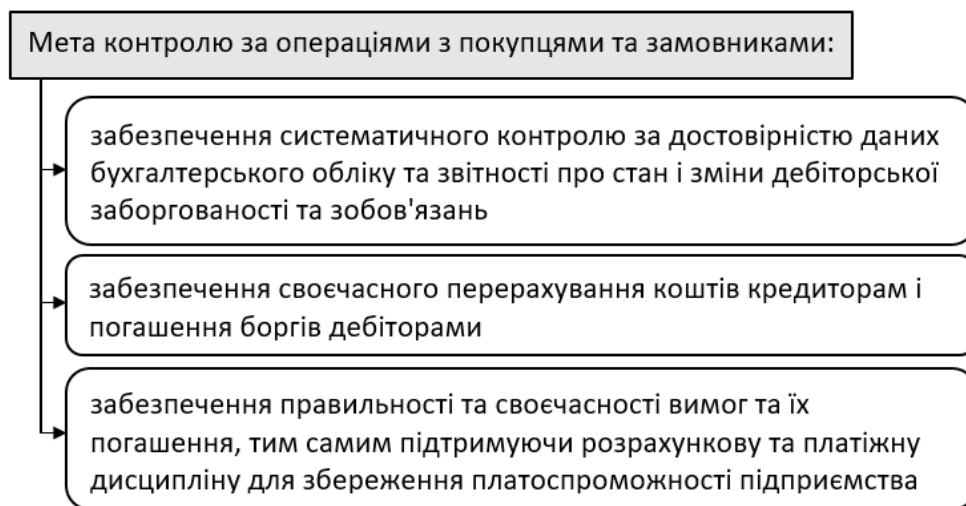

Рис. 1.8 Мета контролю за операціями з покупцями та замовниками

*Розроблено автором на основі [38]

Ключові завдання контролю за розрахунками з покупцями та замовниками:

- оцінка стану розрахунково-платіжної дисципліни за всіма типами боржників;
- розробка заходів щодо запобігання зловживанням та правопорушенням під час виконання розрахункових операцій;
- виявлення випадків порушення чинних нормативних актів щодо законності, обґрунтованості та доцільності рішень при проведенні розрахункових операцій [29].

Таким чином, об'єктом контролю є первинні та зведені бухгалтерські документи, фінансові звіти та інші матеріали, що містять інформацію, пов'язану з виконанням завдань.

Контроль є основним джерелом інформаційної підтримки для управління підприємством, яку розробляє власник або керівництво компанії з метою забезпечення дотримання законодавства, оптимальності функціонування, збереження активів, запобігання помилок, виявлення та коригування неточностей, а також правильного формування даних бухгалтерського обліку та фінансової звітності.

Послідовність контролю за операціями з покупцями та замовниками може складатися з кількох етапів (рис. 1.9.).

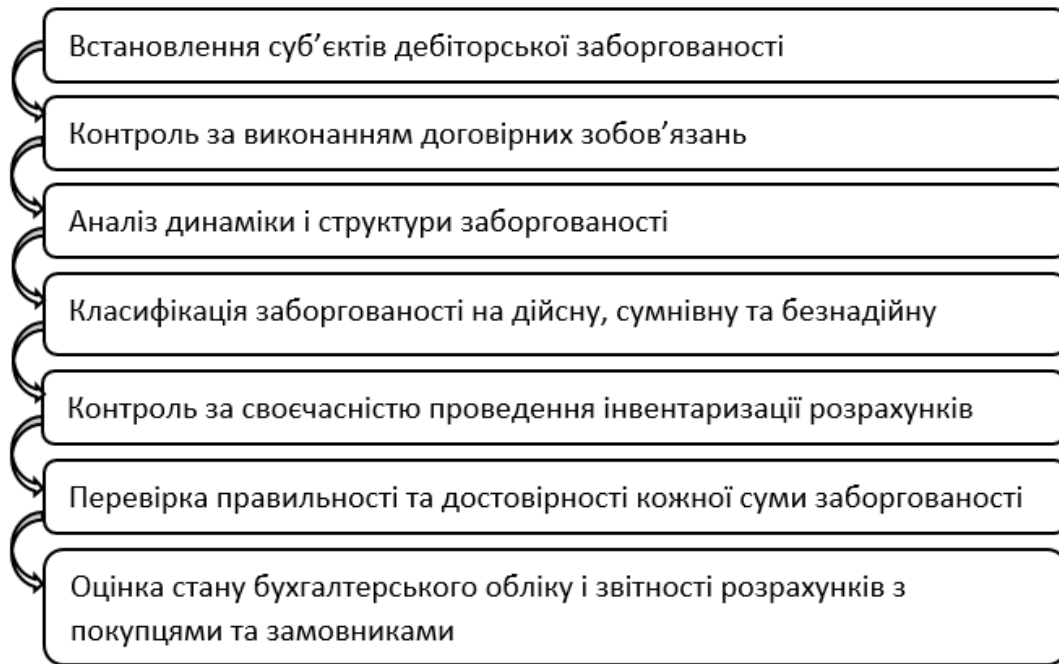

Рис. 1.9 Послідовність проведення контролю розрахунків з покупцями та замовниками

*Розроблено автором на основі [4]

Ця послідовність дозволяє ідентифікувати етапи внутрішнього контролю розрахунків з покупцями та замовниками. Кожна сфера обліку має свої окремі джерела інформації внутрішнього контролю. Отже, джерелами інформації для внутрішньо-організаційного контролю розрахунків з покупцями і замовниками є первинна документація, реєстри бухгалтерського обліку, звітність підприємства.

➤ Первинні документи (договір, рахунок-фактура, податкова накладна, ТТН, платіжне доручення, виписка банку):
 відображає домовленість сторін, спрямовану на встановлення чи скасування обов'язків та прав. Надається продавцем покупцеві і вміщує перелік товарів, послуг робіт, їх кількість і пропонувану ціну, по якій вони поставляються покупцеві у разі його згоди, формальні особливості товару (колір, вага і т. д.). Надає право платнику податку на включення відповідної суми до податкового кредиту. Податкова накладна виписується на кожне повне або часткове постачання товарів/послуг. Документ, необхідний для обліку, переміщення, списання та оприбуткування

товарно-матеріальних цінностей. Являє собою доручення підприємства обслуговуючому його банку про перерахування деякої суми зі свого рахунку на рахунок іншого підприємства. Видається банком підприємству і відображає грошовий рух на розрахунковому рахунку.

➤ Облікові реєстри (Журнал №3, Відомості аналітичного обліку розрахунків з покупцями 3.1, Відомості аналітичного обліку розрахунків з дебіторами 3.2, Відомості аналітичного обліку розрахунків за іншими операціями 3.5):

містить відомості щодо дебіторської заборгованості за товари, роботи та послуги. Відображений аналітичний облік з покупцями та замовниками за рахунком 36. Відображений аналітичний облік з дебіторами за рахунком 37. Призначена для внутрішньогосподарських розрахунків. Розрахунків за виданими авансами, за авансами одержаними та іншими операціями за рахунком 68.

➤ Фінансова звітність (Форма № 1 «Баланс (Звіт про фінансовий стан)», Форма № 3 «Звіт про рух грошових коштів», Форма № 5 «Примітки до річної фінансової звітності»):

дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи і послуги (рядок 1125) відображає заборгованість покупців за продукцію (товари), інші активи, здійснені роботи та надані послуги. Відображаються одержані від покупців і замовників аванси. Детально розшифровується інформація наведена в Балансі[18].

Таким чином, надійна система контролю за виконанням і веденням бухгалтерського обліку забезпечує надання користувачам точної, достовірної інформації. Здійснення контролю є обов'язковим для підприємств, оскільки дозволяє перевірити економічну обґрунтованість і правильність господарських операцій. Результати контролю дають керівництву можливість оперативно виявляти та вирішувати проблеми та завчасно запобігати їх повторенню в майбутньому.

1.3 Нормативно-правове регулювання організації обліку і контролю розрахункових операцій

Економічна ситуація в Україні завжди характеризується складними та нестабільними умовами для розвитку, зокрема через військовий стан, неконтрольовану інфляцію, суперечливі законодавчі акти, а також інші фактори, які негативно впливають як на добробут населення, так і на загальний економічний прогрес країни. Одним із ключових аспектів, що забезпечує необхідний рівень ліквідності та платоспроможності підприємств, є належне ведення бухгалтерського обліку розрахунків з покупцями та замовниками.

Правове регулювання діяльності підприємств є важливою складовою їх ефективної роботи, оскільки визначає правові та економічні зв'язки між партнерами, працівниками, фінансовими посередниками та державою. Нормативно-правова база, що регулює облік та аудит дебіторської заборгованості, ґрунтується на ряді діючих законодавчих та нормативних актів. Враховуючи різноманіття видів дебіторської заборгованості, регулювання розрахунків з підзвітними особами здійснюється через численні документи, що деталізують вимоги та процедури для ефективного управління цими операціями.

Загальні питання обліку формування дебіторської заборгованості при розрахунках із покупцями і замовниками розкриті в Господарському кодексі України від 16.01.2003 р. № 436-IV, який регулює договірні відносини між суб'єктами господарювання, відповідальність за невиконання договірних зобов'язань тощо[6] Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. №435 – IV визначає особливості створення і правового регулювання дебіторської заборгованості та особливості розрахунків [44]. Особливості оподаткування процесу виникнення дебіторської заборгованості, в тому числі податком на додану вартість регулює Податковий кодекс України 2 грудня 2010 року № 2755-VI.

Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999р. № 996-XIV регулюються загальні питання організації

обліку в Україні та формування фінансової звітності, в тому числі і питання обліку розрахунків з покупцями і замовниками. Закон України «Про обіг векселів в Україні» № 2374- III від 05.04.2001 р. призначений для регулювання процесу обліку векселів, якими може бути забезпечене формування дебіторської заборгованості.

Н(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» від 07.02.2013 № 73 регулює порядок складання фінансової звітності, в тому числі і Балансу та Приміток до фінансової звітності, в статтях яких відображається дебіторська заборгованість за товари, роботи і послуги [23].

Наказ «Про затвердження типових форм первинного обліку» і Положення про документальне забезпечення записів в бухгалтерському обліку від 24.05.95р. №88 регулюють обіг типових форм первинної облікової документації та встановлюють порядок формування, відображення і зберігання первинних документів, реєстрів та звітності підприємства.

План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу і зобов'язань від 30.11.1999 р. № 291 і Інструкція до застосування плану рахунків, які встановлюють порядок відображення в обліку господарських операцій, в тому числі і визначають особливості синтетичного обліку по рахунку 36 і 38.

Інструкція про безготівкові розрахунки в національній валюті України користувачів платіжних послуг від 29.07.2022 №163 визначає правила розрахункових операцій клієнтів банків, в тому числі і тих, які формують дебіторську заборгованість.

П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» від 8.10.1999 р. № 237 визначає основні засади обліку дебіторської заборгованості, її оцінки та визнання [33]. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 15 «Дохід» від 29.11.1999р. № 290 визначає окремі аспекти формування доходів підприємства, в тому числі і від реалізації товарів, робіт і послуг, що формує дебіторську заборгованість [34].

В листі ДФСУ № 5388/6/99-99-19-02-02-15 від 12.03.2016 р. з'ясовано питання формування резерву сумнівних боргів і його оподаткування податком на прибуток. Лист роз'яснює окремі питання застосування методу визначення величини резерву сумнівних боргів, виходячи з питомої ваги безнадійних боргів у

чистому доходу від реалізованої продукції, товарів, робіт, послуг на умовах наступної оплати.

Лист ДФСУ «Про розрахунок коефіцієнта сумнівності для визначення величини резерву сумнівних боргів» від 05.06.2008 р. №31-34000-20 25/21471 надає роз'яснення, щодо застосування методу визначення величини резерву сумнівних боргів виходячи з середньої питомої ваги.

Отже, при розгляді питання обліку та контролю розрахунків з покупцями і замовниками важливою складовою є визначення нормативної бази, що регламентує порядок та правильність ведення обліку. Знання цих нормативних актів дає змогу приймати обґрунтовані та відповідні законодавству рішення щодо дебіторської заборгованості за товари, роботи та послуги. Регулювання розрахунків з покупцями та замовниками здійснюється через чинні в Україні нормативні документи, що забезпечують належний облік і контроль за ефективним і правильним використанням фінансових ресурсів.

РОЗДІЛ 2.

ПРАКТИЧНІ ПІДХОДИ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБЛІКУ РОЗРАХУНКІВ З ПОКУПЦЯМИ ТА ЗАМОВНИКАМИ

2.1 Організаційно-економічна характеристика фермерського господарства «Юлка» Ковельського району Волинської області

Фермерське господарство "Юлка" було засноване у 2010 році в селі Штунь Ковельського району Волинської області. ФГ спеціалізується на вирощуванні різноманітних сільськогосподарських культур, зокрема зернових (окрім рису), бобових, насіння олійних культур та вирощуванням овочів. Також підприємство займається розведенням великої рогатої худоби молочних порід і свиней. Від початку своєї діяльності підприємство ставило перед собою мету впровадження сучасних агрономічних практик та забезпечення високої якості продукції. Протягом років ФГ "Юлка" зарекомендувало себе як надійний постачальник сільськогосподарської продукції на регіональному ринку.

Підприємство має розгалужену структуру, що включає відділи рослинництва, тваринництва та обслуговуючі підрозділи. Це забезпечує ефективну координацію між різними напрямками діяльності та оптимізацію виробничих процесів.

З 2022 року в Україні усі галузі сільського господарства страждають внаслідок військових дій. Суттєво знижує мотивацію до розвитку молочного скотарства та вирощування зернових культур неузгоджена цінова політика основних учасників на ринку, досить повільне формування системи збуту продукції, а також складна у сільській місцевості демографічна ситуація, де середній вік мешканців понад 55 років.

Для аналізу розміру господарства розглянемо наступний склад показників (таблиця 2.1)

Таблиця 2.1

Визначення розміру виробництва у ФГ «Юлка»

Показники	2021	2022	2023	2023 у до 2021, %
Вартість валової продукції сільського господарства, тис. грн	1168,4	1099,4	1385,3	118,6
Виручка від реалізації сільськогосподарської продукції, тис. грн	1746,7	1802,6	1492,9	85,5
Середньорічна чисельність працюючих осіб	4	5	4	100,0
Площа сільськогосподарських угідь, га	76,8	84,6	55,3	72,0
Середньорічна вартість основних виробничих засобів, тис. грн	3592,3	3727,3	3002,1	83,6

Вартість валової продукції сільського господарства в 2023 році зросла на 18,6% порівняно з 2021 роком, що свідчить про значне збільшення виробництва. Однак, доходи підприємства у 2023 році знизилися на 14,5% у порівнянні з 2021 роком, що може свідчити про зниження цін на сільськогосподарську продукцію або зменшення обсягів продажу. Незважаючи на зростання валової продукції в 2023 році, виручка не відображає таке ж зростання, що може бути результатом зміни ринкових умов чи зменшення цін на продукцію.

Чисельність працюючих залишалася на рівні 4 осіб у 2023 році, що відповідає рівню 2021 року, після збільшення на 1 особу у 2022 році.

Це може вказувати на те, що підприємство змогло забезпечити ефективне використання робочої сили, незважаючи на зміни в обсягах виробництва.

У ФГ «Юлка» у 2023 році площа сільськогосподарських угідь зменшилась на 28% порівняно з 2021 роком, що є суттєвим скороченням. Це може свідчити про скорочення земель, доступних для обробітку, або їх перепрофілювання. Зменшення площі угідь може мати вплив на обсяг виробництва та виручку, навіть якщо вартість валової продукції зросла.

Показник середньорічної вартості основних виробничих засобів значно знизився у порівнянні з попередніми періодами. Так, у 2023 р. середньорічна вартість основних засобів зменшилась і складала 3002,1 тис. грн, а це на

16,4% менше, ніж у 2021 р. що може свідчити про старіння основних засобів або їх списання. Зменшення вартості може вплинути на ефективність виробництва та скорочення інвестицій в модернізацію техніки.

Загалом, незважаючи на позитивні зміни у вартості валової продукції, ряд факторів, таких як скорочення площі угідь і зниження вартості основних засобів, можуть бути потенційними викликами для подальшого зростання і стабільності сільськогосподарського виробництва.

Спеціалізацію досліджуваного підприємства можна визначити проаналізувавши виручку від товарної продукції (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Розмір та структура виручки від реалізації

Продукція	2021		2022		2023		В середньому за 3 роки тис.грн	2023 до 2021, %
	тис.грн	%	тис.грн	%	тис.грн	%		
Зернові	1387,5	79,44	1440,8	80	1167,3	78,2	1331,9	84,13
Соняшник	300,9	17,23	318,6	17,6	325,6	21,8	315,03	108,21
Продукція тваринництва	58,3	3,34	43,2	2,4	-	-	33,83	-
Всього	1746,7	100	1812,6	100	1492,9	100,00	1690,73	85,47

У 2023 році ФГ «Юлка» спеціалізувалося виключно на виробництві продукції рослинництва. Найбільшу частку в структурі доходів підприємства займають зернові культури — 78,2%, тоді як дохід від продажу соняшника становить 21,8%.

Виручка від реалізації зернових у 2023 році знизилась на 15,9% порівняно з 2021 роком. Це свідчить про зменшення цін на зернові культури в 2023 році. Причиною цього є негативні ринкові умови, погодні умови, економічні чинники та чинники воєнного часу, що вплинули на попит або ціни на зерно. Враховуючи, що зернові є важливою складовою аграрного виробництва, їх падіння негативно впливає на загальний фінансовий результат підприємства.

Виручка від реалізації соняшнику зросла на 8,21% порівняно з 2021 роком. Враховуючи, що соняшник є важливою олійною культурою, зростання виручки може свідчити про підвищений попит або покращення якості врожаю. У 2023 році відбулося незначне зростання (+2,2%) порівняно з 2022 роком, що вказує на певну стабільність на ринку продажу соняшника.

Виручка від продукції тваринництва різко знизилась з 58,3 тис. грн у 2021 році до 43,2 тис. грн у 2022 році, а в 2023 році вона стала рівна нулю. Це вказує на те, що підприємство припинило виробництво або реалізацію продукції тваринництва у 2023 році. Причинами цього можуть бути економічні труднощі або зміни в ринкових умовах.

Отже, падіння виручки від зернових та припинення діяльності в тваринництві можуть свідчити про структурні проблеми в сільському господарстві та зовнішні економічні фактори (війна, зміни в аграрній політиці, зміни попиту).

Проаналізуємо показники фінансових результатів підприємства (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Динаміка показників фінансових результатів

Показники	2021	2022	2023	2023 до 2021, %
Виручка від реалізації, тис. грн	1746,7	1802,6	1492,9	85,5
Собівартість реалізованої продукції, тис. грн	1590	1656,3	1354,8	85,2
Чистий прибуток, тис. грн	156,7	146,3	138,1	88,13
Середньорічна сума активів, тис. грн	5727,3	5781,8	5800,3	101,27
Середньорічна сума власного капіталу, тис. грн	1434,9	1526,7	1622,1	113,05
Рівень рентабельності продукції, %	9,86	8,83	10,19	103,43
Рівень рентабельності активів, %	2,74	2,53	2,38	87,02
Рівень рентабельності власного капіталу, %	10,92	9,58	8,51	77,96

Виручка від реалізації у 2023 році зменшилась на 17,2% порівняно з 2022 роком і на 14,5% порівняно з 2021 роком. Це є суттєвим скороченням, що вказує на зниження обсягів реалізації продукції або зменшення середніх цін на неї. Також, причинами зниження виручки можуть бути економічні труднощі, зміна попиту на продукцію, конкуренція на ринку, або зовнішні фактори, такі як глобальна кризи чи зміни в політиці.

Чистий прибуток у 2023 році знизився на 5,6% порівняно з 2022 роком і на 11,9% порівняно з 2021 роком. Є не значне зростання активів, що може вказувати на те, що підприємство не здійснювало значних інвестицій або розширень.

Зниження чистого прибутку, попри зменшення собівартості продукції, вказує на те, що падіння виручки (на 14,5%) значно перевищило зменшення витрат. Це може свідчити про те, що підприємство стало менш ефективним у досягненні прибутковості через зменшення витрат.

Власний капітал підприємства зріс в на 13,05% за 2023 рік порівняно з 2021 роком, що є позитивною тенденцією. Це може вказувати на збільшення власних коштів, зокрема за рахунок накопиченого прибутку, і вказує на підвищення фінансової стійкості підприємства.

Незважаючи на зменшення виручки, рівень рентабельності продукції залишається високим, що свідчить про підтримку відносної прибутковості виробництва.

Зниження активів свідчить про зниження ефективності використання активів, оскільки підприємство з меншими доходами не може досягти такої ж прибутковості з наявних ресурсів.

Зниження рентабельності власного капіталу є найбільшим негативним сигналом, оскільки вказує на зменшення здатності підприємства генерувати прибуток для своїх власників, навіть зростаючи при цьому на 13% у власному капіталі.

Загалом, підприємство зберегло рентабельність продукції на доброму рівні, але суттєве зниження рентабельності власного капіталу вказує на потребу в реорганізації чи нових стратегіях для підвищення прибутковості в майбутньому.

Проаналізуємо склад та структуру дебіторської заборгованості фермерського господарства (табл. 2.4).

Та варто зазначити, що різні дебітори по різному ставляться до своїх зобов'язань – деякі відразу розраховуються за поставки, деякі навіть оплачують наперед, інші ж часто розглядають отримання таких поставок як своєрідне «товарне кредитування». Тому майже в будь-який період на підприємстві присутня дебіторська заборгованість і в цьому розділі ми розглянемо деякі її показники більш детально та в динаміці. Розглянемо загальні показники виручки та рівня виникнення дебіторської заборгованості (рис. 2.1)

Таблиця 2.4

Склад і структура дебіторської заборгованості підприємства

Продукція	2021		2022		2023		2023 до 2021, %
	тис.грн	%	тис.грн	%	тис.грн	%	
Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги	306,44	75,33	312,52	80,4	347,19	74,05	113,30
Дебіторська заборгованість за розрахунками з бюджетом	1,00	0,25	0,80	0,21	0,90	0,19	90,00
Інша поточна дебіторська заборгованість	99,34	24,42	75,40	19,40	120,78	25,76	121,58
Разом	406,78	100,00	388,72	100,00	468,87	100,0	324,88

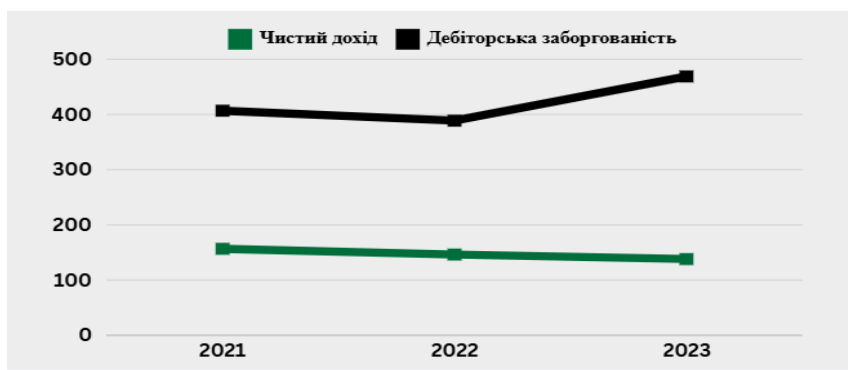

Рис. 2.1 Показники доходу та дебіторської заборгованості ФГ «Юлка»

Наведені в таблиці 2.4 дані показують, що дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи та послуги в ФГ «Юлка» зросла на 13,3% за період з 2021 по 2023 рік.

Це свідчить про збільшення обсягів числа клієнтів, які не сплачують борги вчасно. Однак, зростання дебіторської заборгованості є ризиковим. Важливо контролювати цей показник, оскільки збільшення дебіторської заборгованості без належного моніторингу може призвести до проблем з ліквідністю підприємства.

Дебіторська заборгованість за розрахунками з бюджетом залишалася на низькому рівні, і в цілому показала незначні зміни. Це свідчить про стабільність у відносинах з бюджетними органами і мінімальний ризик, пов'язаний з податковими або іншими розрахунками з державними органами.

Інша поточна дебіторська заборгованість в 2023 році зросла на 21,6% порівняно з 2021 роком, тому необхідно зосередитись на аналізі причин збільшення іншої поточної дебіторської заборгованості і вжити необхідних заходів для скорочення цього виду заборгованості та продовжувати контролювати дебіторську заборгованість за розрахунками з бюджетом, щоб уникнути можливих податкових ризиків.

На рис 2.1 бачимо що чистий дохід фермерського господарства має спадну тенденцію. Це свідчить про поступову втрату доходів. Дебіторська заборгованість, у свою чергу, зменшилася на 4,4% у 2022 році, але значно збільшилася на 20,6% у 2023 році, що може бути ознакою погіршення фінансової дисципліни серед клієнтів. Відношення дебіторської заборгованості до чистого доходу зросло, що свідчить про зростаючі труднощі з ліквідністю господарства. Рекомендується зосередити увагу на скороченні дебіторської заборгованості та покращенні умов оплати для збереження фінансової стабільності господарства.

У 2023 році прослідковується зниження рівня доходу підприємства, з більшими витратами у порівнянні з попередніми роками, що ймовірно за все через зниження цін на продукцію. Дослідивши ринок продажу зернових культур в Україні ми зробили висновки що рівень цін на зерно знизився через ускладнені умови експорту що зменшило попит на нього всередині країни.

Таким чином, ФГ «Юлка» є підприємством, яке вирощує продукцію рослинництва та переважають у ньому зернові культури. За результатами проведеного аналізу можна зробити висновок, що підприємство зберігає певну фінансову стійкість завдяки збільшенню власного капіталу, зростання дебіторської заборгованості та зниження рентабельності активів і власного капіталу вказує на необхідність покращення управлінських та фінансових процесів для забезпечення сталого розвитку в майбутньому.

2.2 Документальне оформлення операцій з обліку розрахунків з покупцями і замовниками

Розрахунки з покупцями займають важливе місце в бухгалтерському обліку підприємства, оскільки вони визначають рівень дебіторської заборгованості та взаємовідносини з контрагентами. Від ефективності управління цими розрахунками залежить платоспроможність підприємства, його фінансова стабільність і здатність своєчасно виконувати зобов'язання перед постачальниками та іншими контрагентами.

В обліку розрахунків з покупцями важливо правильно документувати кожен операцію, що виникає у процесі продажу товарів або надання послуг. Це дозволяє не тільки підтримувати точність фінансових даних, а й забезпечує відповідність вимогам податкового законодавства. Основні етапи обліку — це реєстрація первинних документів, коректне відображення розрахунків у бухгалтерських регістрах, а також належне відображення даних у фінансовій звітності.

Первинні документи є основою для ведення бухгалтерського обліку, оскільки вони фіксують факт господарської операції і слугують доказом виконання зобов'язань між підприємствами. Зараз відсутня методика документування обліку, оподаткування та контролю розрахунків з покупцями на малих підприємствах, тому кожний обирає для себе з існуючих методів, які використовуються для великих та середніх. Особливості та порядок розрахунків між постачальниками та

покупцями, як правило, визначаються договорами купівлі-продажу, тоді як експортні операції без посередників здійснюються на основі договорів поставки. І Цивільний кодекс [44], і Господарський кодекс [6], містять визначення та вказівки щодо договорів поставки. За цими договорами продавець (постачальник) зобов'язується передати покупцеві товар для комерційного використання або в інших визначених цілях, а покупець зобов'язується прийняти товар і сплатити обумовлену суму. Договір по суті є угодою сторін, спрямованою на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків.

У наступних розрахункових операціях з покупцями та клієнтами існують фундаментальні первинні документи, що є вирішальними, як показано на рис. 2.2.

Рис. 2.2 Перерахунок документів при розрахунках з покупцями і замовниками

*Розроблено автором

- **Договір купівлі-продажу** — це основний документ, який засвідчує взаємні зобов'язання сторін. Він містить умови угоди, такі як ціна товарів чи послуг, строки поставки, умови платежу, а також права і обов'язки кожної зі сторін.

- **Рахунок-фактура** — документ, який містить детальний опис товарів або послуг, їх кількість, вартість, а також суму ПДВ. Рахунок-фактура є підтвердженням постачання товару або виконання робіт і необхідний для формування податкового кредиту.

- **Податкова накладна** — використовується для нарахування ПДВ на кожне постачання товару чи послуги. Вона є підставою для покупця на включення ПДВ до податкового кредиту.

- **Товарно-транспортна накладна (ТТН)** — документ, який підтверджує факт доставки товару покупцеві. Вона важлива для обліку переміщення товарів між підприємствами.

- **Платіжне доручення** — це документ, що підтверджує перерахування коштів зі рахунку підприємства на рахунок постачальника або іншого контрагента.

- **Виписка банку** — документ, який підтверджує рух грошових коштів по рахунку підприємства, включаючи надходження від покупців за товари чи послуги.

Ці документи є важливими для ведення бухгалтерського обліку, оскільки вони підтверджують факт здійснення господарської операції і дають можливість коректно обчислити суму податку на додану вартість, а також забезпечити правильність обліку товарно-матеріальних цінностей і грошових коштів.

Основними споживачами продукції масового виробництва в аграрних секторах є хлібопекарні, молочні заводи, м'ясопереробні комбінати, цукрові підприємства, маслоробні заводи та інші організації, що займаються переробкою харчових продуктів. Останнім часом отримала популярність практика продажу сільськогосподарської продукції через товарні біржі, аукціони та оптові ринки, де вся документація ґрунтується на зібраній інформації.

Для продукції, що надходить від сільськогосподарських виробників, заготівельні організації видають супровідні документи, які підтверджують її якість та вагу. Якщо умови договору передбачають попередню оплату, покупцеві видається перший рахунок-фактура, на основі якого здійснюється розрахунок за товар. У процесі доставки товарів важливо, щоб рахунки-фактури були точними та чіткими, містили підписи та печатки покупця, що підтверджує факт отримання товару. Транспортні документи оформлюються згідно з відповідними вимогами, зазначеними в Наказі від 7 серпня 1996 року, затвердженому Міністерством статистики та Міністерством транспорту України. Однак навіть у разі самостійної покупки продукції, покупець зобов'язаний заповнити рахунок-фактуру.

У рахунках-фактурах, окрім інформації про вагу та вартість товарів за договірною ціною, вказується також сума отриманих платежів.

Підприємства, які є платниками податку на додану вартість і перебувають на обліку в податковій інспекції, повинні надавати покупцям податкову накладну. Цей документ містить дані про дату складання, порядковий номер, найменування та ідентифікаційний код продавця і покупця, умови продажу та спосіб оплати.

Діючі документи служать підставою для виконання зобов'язань покупців і замовників щодо розрахунків. Покупці товарів та замовники послуг повинні своєчасно сплачувати кошти за укладеними договорами, проте можуть виникати непередбачувані ситуації, які ускладнюють виконання договору або його оплату. До таких причин можна віднести:

- фінансову неспроможність, яка може бути як тимчасовою, так і постійною;
- банкрутство;
- надзвичайні обставини.

Невчасна оплата з боку клієнтів може викликати сумніви щодо якості товарів, виконаних робіт чи наданих послуг. Для таких сумнівних боргів підприємство створює резерв сумнівних боргів.

У випадках форс-мажорних обставин може мати місце часткова або повна втрата товару під час транспортування, його пошкодження чи знищення. Щоб уникнути збитків, рекомендується придбати страховку для товарів. Всі виконані роботи та надані послуги оформлюються актами виконаних робіт, які після підписання передаються відповідальними особами в розрахунковий підрозділ.

Для забезпечення своєчасного погашення дебіторської заборгованості корисно розробити графік, що визначає терміни погашення боргів, а також порядок обігу розрахункових документів між підрозділами, зокрема відповідальних за складання та перевірку первинних документів.

Складання податкової накладної є обов'язковим для отримання права на податковий кредит з ПДВ та виникнення податкових зобов'язань, особливо для фізичних осіб, зареєстрованих як платники ПДВ.

Що стосується звітності про рух товарно-матеріальних цінностей та транспортних розрахунків, то первинним документом є товарно-транспортна накладна (ТТН), яка зазвичай використовується для внутрішніх перевезень на території України. Цей документ надає важливу інформацію про обсяг перевезення вантажу та відповідальних осіб.

Покупці та замовники часто здійснюють авансові платежі за поставки товарів або надання послуг в рамках своїх господарських операцій. Аванс, як повна, так і часткова оплата, являє собою грошову суму або іншу майнову цінність, що передається для виконання договірних зобов'язань, зокрема для майбутніх поставок.

Розрахунки між покупцями та замовниками зазвичай здійснюються безготівковим способом, але можливі також готівкові платежі через касу підприємства або банківську касу, використовуючи виручку від продажу товарів підприємства. Усі розрахунки повинні супроводжуватися номером замовлення відповідно до вимог НП(С)БО №1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» [23].

Таким чином, процес розрахунків з покупцями та замовниками передбачає наявність великої кількості первинних документів, що вимагає прискіпливої уваги до деталей під час їх оформлення та своєчасної подачі.

На суми оплати за відвантажену продукцію, виконані роботи та надані послуги підприємство-покупець отримує від постачальника розрахункові документи, а саме: - накладні, рахунки-фактури, рахунки; акти прийнятих робіт, послуг; податкові накладні; товаротранспортні накладні (ТМ-1); товарні накладні (виникненні заборгованості);

- виписки банку; платіжні доручення, векселі, ВКО, ПКО (погашення заборгованості);

Побудова аналітичного обліку має забезпечити отримання даних про заборгованість, строк сплати за якою ще не настав, а також про заборгованість, не сплачену в строк. Аналітичний облік розрахунків із покупцями та замовниками ведеться за кожним покупцем, за кожним пред'явленим до сплати рахунком, що повинно зазначатись в Наказі про облікову політику.

Облікові реєстри є важливою частиною бухгалтерського обліку, оскільки вони забезпечують систематизацію даних про господарські операції і відображають їх у фінансових звітах підприємства. Для обліку розрахунків з покупцями використовуються такі реєстри:

- Журнал №3 — використовується для загального обліку господарських операцій. В ньому відображаються операції по рахунку 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками».

- Відомість аналітичного обліку розрахунків з покупцями (3.1) — містить інформацію щодо кожного покупця і суму заборгованості по кожній операції. Цей реєстр дозволяє деталізувати розрахунки за окремими контрагентами.

- Відомість аналітичного обліку розрахунків з дебіторами (3.2) — використовується для відображення дебіторської заборгованості за всіма видами послуг або товарів. Це дозволяє точніше оцінити фінансовий стан підприємства і зрозуміти, які суми очікуються від покупців.

- Відомість аналітичного обліку розрахунків за іншими операціями (3.5) — містить відомості щодо розрахунків за виданими авансами, а також іншими операціями, які не належать до основної діяльності підприємства, але мають важливе значення для розрахунків з покупцями та замовниками.

Синтетичний облік розрахунків з дебіторами ведеться згідно з правилами, встановленими Інструкцією щодо його застосування. Для документування операцій, що стосуються розрахунків з покупцями та замовниками, використовується рахунок 36 «Розрахунки з покупцями і замовниками». На дебетовій стороні цього рахунку відображається вартість реалізованої продукції, товарів, виконаних робіт та наданих послуг, із врахуванням ПДВ, акцизів та інших обов'язкових зборів. Ці платежі, які є частиною собівартості продажів, пов'язані з рахунками обліку доходів від продажу конкретних активів. Кредитова частина рахунку 36 реєструє суми, які надійшли від покупців і замовників через банківські рахунки, каси та інші способи оплати підприємства. Залишок на рахунку відображає непогашену заборгованість покупців та замовників за поставлену продукцію, виконані роботи чи надані послуги.

Рахунок 37 «Розрахунки з різними дебіторами» використовується для реєстрації залишків дебіторської заборгованості, яка виникає за різними дебіторами. Сюди входять такі операції, як видані аванси, нараховані доходи, претензії, компенсація збитків, позики від членів кредитних спілок, звітність та інші відповідні операції.

Відповідно до наказу Мінфіну від 09.12.2016 № 1591 субрахунки до синтетичних рахунків запроваджуються підприємствами самостійно, виходячи з потреб управління, контролю, аналізу та звітності.

Для відображення інформації про поточну заборгованість запропоновано такі аналітичні рахунки (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

Запропоновані рахунки з обліку розрахунків з вітчизняними покупцями і
замовниками

Синтетичні рахунки	Субрахунки	Аналітичні рахунки
36 «Розрахунки з покупцями та замовниками»	361 «Розрахунки з вітчизняними покупцями»	361.1 «Поточна дебіторська заборгованість з вітчизняними покупцями»
		361.2 «Довгострокова дебіторська заборгованість з вітчизняними покупцями»
		361.3 «Безнадійна дебіторська заборгованість з вітчизняними покупцями»
	365 «Розрахунки з вітчизняними замовниками»	365.1 «Поточна дебіторська заборгованість з вітчизняними замовниками»
		365.2 «Довгострокова дебіторська заборгованість з вітчизняними замовниками»
		365.3 «Безнадійна дебіторська заборгованість з вітчизняними замовниками»
37 «Розрахунки з різними дебіторами»	371 «Розрахунки за виданими авансами»	371.1 «Розрахунки в національній валюті з різними дебіторами за виданими авансами»
	374 «Розрахунки за претензіями»	374.1 «Розрахунки в національній валюті з різними дебіторами за претензіями»
	377 «Розрахунки з різними дебіторами»	377.1 «Розрахунки в національній валюті з різними дебіторами»

Оборотно-сальдовою відомістю називається звіт, який представляє сальдо всіх бухгалтерських рахунків як на початок, так і на кінець певного періоду, наприклад місяця, кварталу або року.

Кореспонденцію щодо рахунків-фактур, що демонструють операції щодо здійснення розрахунків з покупцями та замовниками на підприємстві, наведено в таблиці 2.6.

Таблиця 2.6

Кореспонденція рахунків з обліку розрахунків з покупцями та замовниками

Зміст операції (підстава)	Кореспондуючі рахунки	
	Дебет	Кредит
Відвантажено в реалізацію готову продукцію за договірними цінами (товарно-транспортна накладна)	361 "Розрахунки з вітчизняними покупцями"	701 "Дохід від реалізації готової продукції"
Списана на зменшення доходу від реалізації сума ПДВ (податкова накладна)	701 "Дохід від реалізації готової продукції"	641 "Розрахунки за податками"
Списана собівартість реалізованої готової продукції (акти приймання, відомості випуску готової продукції)	901 "Собівартість реалізованої готової продукції"	26 "Готова продукція"
Перераховано ПДВ до державного бюджету (податкова накладна)	641 "Розрахунки за податками"	311 "Поточні рахунки в національній валюті"
Надійшла на поточний рахунок оплата від покупця (Виписка банку)	311 "Поточні рахунки в національній валюті"	361 "Розрахунки з вітчизняними покупцями"
Списано дохід на фінансові результати підприємства (бухгалтерська довідка)	701 "Дохід від реалізації готової продукції"	791 "Результати операційної діяльності"
Списано витрати на фінансові результати (бухгалтерська довідка)	791 "Результати операційної діяльності"	901 "Собівартість реалізованої готової продукції"
Списано на витрати підприємства сумнівні та безнадійні борги термін позовної давності минув) (бухгалтерська довідка)	944 "Сумнівні та безнадійні борги" 791 "Результати операційної діяльності"	371 "Розрахунки за виданими авансами" 944 "Сумнівні та безнадійні борги"

Облік резервів за сумнівними боргами, які можуть не бути погашені, здійснюється на рахунку 38 «Резерв сумнівних боргів». Створення цього резерву відображається на кредиті рахунку 38.

В ФГ «Юлка» оцінка резерву сумнівних боргів здійснюється шляхом аналізу платоспроможності окремих дебіторів. Тобто підприємство перевіряє поточну заборгованість своїх покупців, щоб виявити сумнівні борги, після чого створює резерв на загальну суму цієї заборгованості та фіксує це в обліку. Такий підхід був доцільним до 2022 року, оскільки терміни погашення дебіторської заборгованості були коротшими, а інформація про можливу неплатоспроможність дебіторів була доступною (наприклад, через періодичні невиконання зобов'язань, подання заяви про банкрутство, публікацію офіційної інформації про неплатоспроможність тощо).

Що до законодавства яке діє на період воєнного часу інформація про більшість підприємств не є загальнодоступною що унеможливує відстежування їх платоспроможності. Це вказує на відсутність належної оцінки ризиків, пов'язаних з непогашенням боргів, а також на недооцінку можливих фінансових втрат через сумнівні борги в фінансовій звітності. Такий стан справ негативно впливає на фінансову стабільність підприємства та сприяє збільшенню дебіторської заборгованості.

З цієї причини пропонується метод, згідно з яким розрахунок резерву здійснюється на основі класифікації поточної дебіторської заборгованості за термінами її непогашення та аналізу фактичних випадків непогашення заборгованості у попередніх звітних періодах. Дебіторську заборгованість за товари, продукцію, роботи та послуги групують за строками непогашення та встановлюють коефіцієнт сумнівності для кожної групи. Тобто для створення резерву необхідно провести аналіз заборгованості покупців. Метод полягає в тому, що чим довше покупець затримує оплату, тим вищі сумніви виникають у підприємства щодо ймовірності погашення цієї заборгованості. Як правило, коефіцієнт сумнівності зростає разом з подовженням терміну непогашення боргу[16].

У НП(С)БО 10 зазначається, що коефіцієнт сумнівності встановлюється підприємством, виходячи з фактичної суми безнадійної дебіторської заборгованості за продукцію за попередні звітні періоди [15].

Виключення безнадійної дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги з активів здійснюється з одночасним зменшенням величини резерву сумнівних боргів [20].

У разі визнання дебіторської заборгованості безнадійною, вона повинна бути виключена з активів Балансу та списана:

- дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи та послуги списується за рахунок резерву сумнівних боргів, що не впливає на фінансові результати підприємства;

- інші види безнадійної дебіторської заборгованості списуються безпосередньо на витрати в тому звітному періоді, коли заборгованість була визнана безнадійною[40].

У таблиці 2.7. наведено бухгалтерські проведення з формування резерву сумнівних боргів

Дослідивши існуючий стан ведення обліку розрахунків з покупцями та замовниками ФГ «Юлка», можна стверджувати, що в сучасних умовах господарювання існує багато проблем, пов'язаних з обліком та контролем наступних розрахунків, зокрема: недосконале законодавче забезпечення порядку розрахунків, криза неплатежів, зростання дебіторської та облікової заборгованості в розрахунках між суб'єктами господарювання.

Отже, первинні облікові документи є базою для ведення точного обліку, в той час як синтетичний облік надає узагальнену інформацію про дебіторську заборгованість по різних рахунках. Аналітичний облік, у свою чергу, дає цінні дані щодо платіжних моделей клієнтів, кредитних ризиків та методів стягнення боргів, що дозволяє підприємствам ухвалювати обґрунтовані рішення та знижувати фінансові ризики.

Таблиця 2.7

Бухгалтерські проведення при формуванні резерву сумнівних боргів та списанні заборгованості дебіторів

Зміст операції	Кореспондуючі рахунки	
	Дебет	Кредит
Створено резерв сумнівних боргів	944 «Сумнівні та безнадійні борги»	38 «Резерв сумнівних та безнадійних боргів»
Списана дебіторська заборгованість покупців, що визнана безнадійною	38 «Резерв сумнівних та безнадійних боргів»	36 «Розрахунки з покупцями і замовниками»
Внаслідок зміни у фінансовому стані покупця відновлюється сума його заборгованості, раніше визнана безнадійною	36 «Розрахунки з покупцями і замовниками»	716 «Відшкодування раніше списаних активів»
Надійшло від покупця у рахунок погашення його заборгованості	311 «Поточні рахунки в національній валюті»	36 «Розрахунки з покупцями і замовниками»
Списана безнадійна дебіторська заборгованість за виданими авансами	944 «Сумнівні та безнадійні борги»	371 «Розрахунки за виданими авансами»

2.3 Відображення заборгованості покупців у фінансовій та податковій звітності

У сучасних умовах господарської діяльності ефективна організація системи розрахунків з покупцями та замовниками є ключовим елементом для оптимізації грошових потоків будь-якого підприємства та забезпечення його стабільної і результативної роботи.

Недостатня або відсутня інформація про розрахунки з покупцями та замовниками у фінансовій звітності може призвести до помилкових аналітичних висновків щодо динаміки оборотності активів, а також вплинути на оцінку інших важливих показників діяльності підприємства, таких як ліквідність і платоспроможність в короткостроковій та довгостроковій перспективах. Отже,

лише грамотно організований бухгалтерський облік розрахункових операцій з покупцями та замовниками дозволяє формувати точну інформацію про ці операції, ефективно регулювати їх виконання з мінімальними втратами та ухвалювати своєчасні управлінські рішення.

Фінансова звітність є складовою частиною бухгалтерського обліку і відображає результати діяльності підприємства за певний період. Вона складається згідно з вимогами національних стандартів і має на меті відображення фінансового стану, результатів діяльності та руху грошових коштів підприємства. Користувачами фінансової звітності є, перш за все, зовнішні користувачі, такі як кредитори, інвестори та фінансові установи. Підготовка фінансової звітності є завершальним етапом у процесі бухгалтерського обліку, і включає певні етапи подання звітів відповідним державним органам та іншим користувачам (табл. 2.8).

Таблиця 2.8

Організація процесу складання фінансової звітності

№ п/п	Назва етапу
1 -----	Проведення інвентаризації активів товариства перед складанням фінансової звітності
2 -----	Підготовка облікових даних для складання фінансової звітності (формування зведених форм)
3 -----	Заповнення форм фінансової звітності
4 -----	Складання пояснювальної записки до річної фінансової звітності (згідно відомчої підпорядкованості суб'єкта господарювання)
5 -----	Організація аудиторської перевірки достовірності даних фінансової звітності
6 -----	Розкриття інформації про зміни облікових оцінок та облікових політик у примітках до фінансової звітності
7 -----	Організація затвердження річної звітності у порядку, що встановлено установчими документами та обліковою політикою
8 -----	Подання фінансової звітності

*Розроблено автором на основі [3]

Основним документом фінансової звітності є Баланс (Звіт про фінансовий стан), в якому подається інформація про довгострокову та поточну заборгованість окремо. Як відомо, дебіторська заборгованість є частиною активів підприємства,

тобто його майна або господарських засобів. Тому вона відображається в балансових розділах активів згідно з принципом ліквідності, що передбачає впорядкування активів за ступенем їх оборотності.

Таким чином, довгострокова дебіторська заборгованість включається до складу необоротних активів, а поточна – до оборотних активів.

Процедура відображення інформації про усі види дебіторської заборгованості у компонентах фінансовій звітності підприємства подано на рис. 2.3.

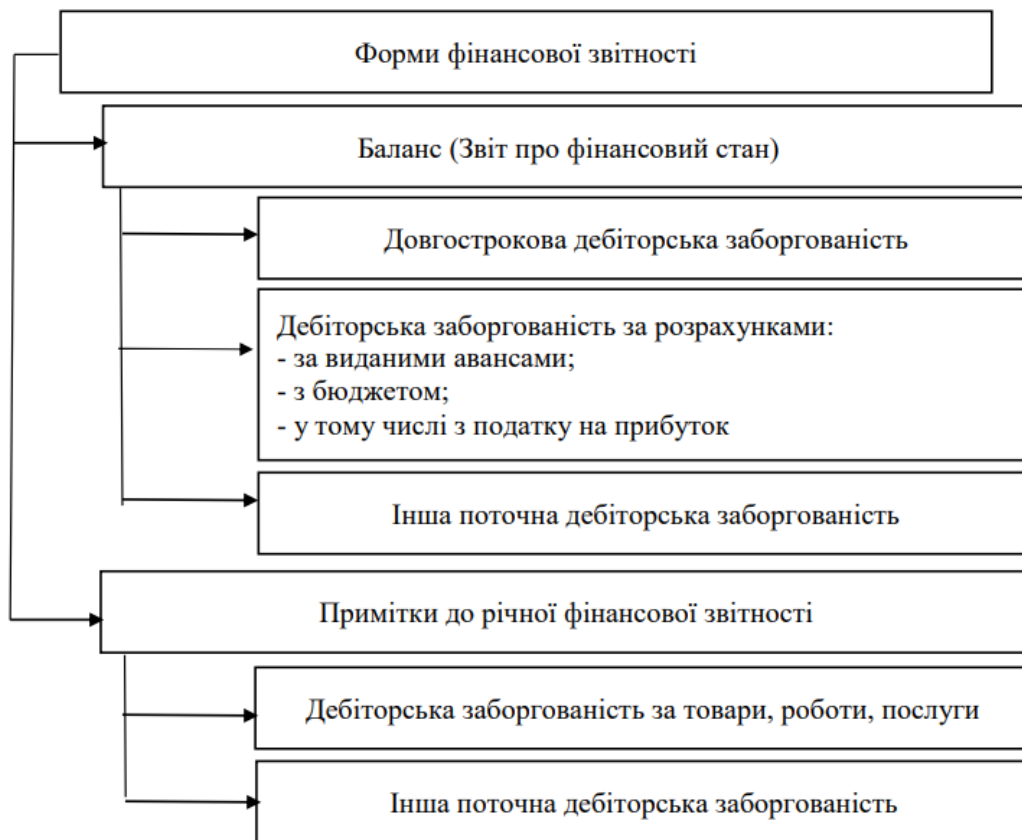

Рис 2.3 Відображення інформації про дебіторську заборгованість у фінансовій звітності

*Розроблено автором на основі [3]

Поточна дебіторська заборгованість за товари (продукцію, роботи, послуги), що на практиці є найбільш розповсюдженим видом боргів, характеризує заборгованість замовників та покупців за надані їх активи, виконані роботи а надані послуги з врахуванням резерву сумнівних боргів.

У табл. 2.9 представлено статті Балансу (Звіту про фінансовий стан), на яких міститься інформація про різні види дебіторської заборгованості.

Таблиця 2.9

Відображення дебіторської заборгованості у Балансі

Розділ активу	Назва статті
I. Необоротні активи	Довгострокова дебіторська заборгованість
II. Оборотні активи	Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги
	Дебіторська заборгованість за розрахунками:
	- за виданими авансами
	- з бюджетом
	- у тому числі з податку на прибуток
	Інша поточна дебіторська заборгованість

*Розроблено автором на основі [13]

У примітках до фінансової звітності наводиться наступна інформація про стан дебіторської заборгованості:

- суми довгострокової дебіторської заборгованості та перелік дебіторів;
- методика розрахунку резерву сумнівних боргів;
- склад і суми іншої дебіторської заборгованості;
- поточна дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги, згрупована за термінами погашення;
- залишок резерву сумнівних боргів по кожному виду поточної дебіторської заборгованості;
- процес формування та використання резерву сумнівних боргів.

Крім того, при здійсненні операцій розрахунків між пов'язаними сторонами у Примітках до річної фінансової звітності розкривають інформацію щодо дебіторів, зокрема, сальдо дебіторської заборгованості. Також дублюється інформація про іншу дебіторську заборгованість, яка вказана в іншому розділі активу Балансу (Звіту про фінансовий стан).

Згідно зі статтею 139 Податкового кодексу України (ПКУ), встановлено порядок обчислення різниць, які виникають при формуванні резервів, що призводить до змін фінансового результату до оподаткування в разі створення резерву сумнівних боргів. В податковій декларації з податку на прибуток також

відображають дебіторську заборгованість за відвантажений товар, по якому сплив строк позовної давності, за умови, що резерв сумнівних боргів не створювався і не вжито заходів щодо стягнення такої заборгованості [13].

Досліджуване підприємство входить до складу мікропідприємств та складає спрощену фінансову звітність за НП(С)БО 25 інформація про дебіторську заборгованість відображається згорнуто у порівнянні із ф. № 1, ф.№ 5, які регламентовано НП(С)БО 1 (рис. 2.4).

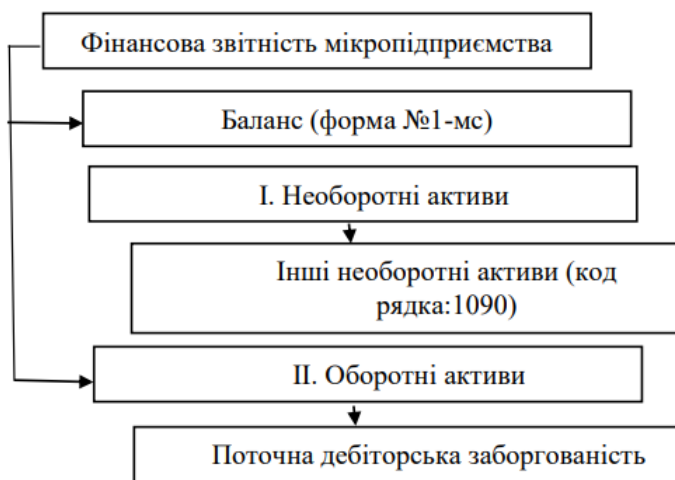

Рис. 2.4. Відображення інформації про дебіторську заборгованість у фінансовій звітності

Відповідно збільшення фінансового результату до оподаткування відображається на наступні суми:

- витрат на створення резерву сумнівних боргів або резерв очікуваних кредитних збитків згідно із положеннями НП(С)БО та МСФЗ;
- витрат від списання дебіторської заборгованості, що перевищує резерв сумнівних боргів або резерв очікуваних кредитних збитків.

Зменшення фінансового результату до оподаткування відбувається на наступні суми:

- на суму зменшення (коригування) резерву сумнівних боргів або очікуваних кредитних збитків, на яку відбулося збільшення фінансового результату до оподаткування відповідно до вимог НП(С)БО або МСФЗ;

- списаної дебіторської заборгованості, у тому числі за рахунок резерву сумнівної заборгованості, відповідно до норм ПКУ.

Стаття 14 ПКУ регулює порядок коригування фінансового результату до оподаткування на резерв очікуваних кредитних збитків, на суму витрат від списання дебіторської заборгованості понад резерв та на суму списаної дебіторської заборгованості, у тому числі за рахунок нарахованого резерву.

При цьому, якщо сума витрат від списання дебіторської заборгованості перевищує суму резерву сумнівних боргів або резерв очікуваних кредитних збитків (зменшення корисності активів), то фінансовий результат до оподаткування збільшується на суму такого перевищення [13].

Підприємство відображає заборгованість покупців в балансі в II розділі «Оборотні активи» в статті «Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги» (рядок 1125 активу балансу).

Водночас активи компанії повинні відображатися у фінансовій звітності виходячи з реальної оцінки, тому поточна дебіторська заборгованість відображається у балансі за чистою реалізаційною вартістю, що визначається як сума дебіторської заборгованості, відкоригована на резерв сумнівних боргів. Чиста реалізаційна вартість (рядок 1125 активу балансу) – сума поточної дебіторської заборгованості за товари, готову продукцію за вирахуванням резерву сумнівних боргів.

Нарахування резерву сумнівних боргів відображається в складі статті «Інші операційні витрати» звіту в «Звіт про фінансові результати» в рядку 2180. Поточна дебіторська заборгованість, не пов'язана з розрахунками за реалізовані товари, роботи, послуги, списується з балансу з відображенням у складі витрат за тією ж статтею і в тому ж рядку.

Зміни в розмірах поточної дебіторської заборгованості відображаються у Звіті про рух грошових коштів підприємства, але ФГ «Юлка» складає звітність малого підприємства і не заповнює вказаний звіт.

В формі 5 «Примітки до фінансової річної звітності» дебіторська заборгованість відображається в IX розділі.

Отже, заборгованість покупців та замовників відображається в усіх формах звітності. В балансі залишки по статтях дебіторської заборгованості відображаються в залежності від терміну погашення (в межах року чи більше) за різними статтями. Нарахування резерву сумнівних боргів відображається в складі статті «Інші операційні витрати» звіту в формі 2 «Звіт про фінансові результати». Зміни в розмірах поточної дебіторської заборгованості відображаються у Звіті про рух грошових коштів підприємства. В формі 5 «Примітки до фінансової річної звітності» дебіторська заборгованість відображається в IX розділі

Таким чином можна впевнено стверджувати, що рівень заборгованості суб'єкта господарювання безпосередньо має вплив на здатність діяти в кризових умовах, а саме в період воєнного стану. Дане питання ставить чітку вимогу, яка полягає у впровадженні дієвого інструментарію оптимізації розміру розрахунків з дебіторами. Для українських підприємств в умовах воєнного стану забезпечення безпечного функціонування, в тому числі шляхом оптимізації рівня дебіторської заборгованості, є основним завданням. Не менш суперечливим є питання вартості, за якою, власне, такий вид заборгованості має бути відображений у фінансовій звітності.

РОЗДІЛ 3.

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСІВ ОБЛІКУ ТА КОНТРОЛЮ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ ЗАГАЛЬНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ФГ «ЮЛКА»

3.1 Автоматизація обліку та контролю розрахунків з покупцями та замовниками ФГ «Юлка» з переходом на сучасні інформаційні технології.

За вимогами часу багато підприємств перейшли на використання сучасних українських інформаційних систем ведення обліку та проведення контролю, а головне - відмовились від використання російського програмного продукту. Українські підприємства стали активно підтримувати вітчизняних виробників, а розробники залучати українських покупців до співпраці. Податки в Україні теж динамічно змінюються, враховуючи виклики часу. Проте, залишається значний % фермерських господарств в Україні, які все ще використовують застарілі методи обліку розрахунків з покупцями і замовниками, що створює низку проблем та труднощів у веденні бізнесу. Зокрема, застосування ручного обліку, ведення паперових документів та використання простих електронних таблиць для запису фінансових операцій не дозволяють ефективно контролювати фінансові потоки і забезпечити належний рівень прозорості в господарстві. Саме тому, дане дослідження на прикладі ФГ «Юлка» є як ніколи актуальним.

Основні проблеми, з якими стикаються фермерські господарства при використанні таких методів обліку, включають:

- Часові витрати на ведення обліку вручну та обробку паперових документів, що знижує ефективність роботи та збільшує ризики помилок.
- Помилки в обліку через людський фактор, особливо при великих обсягах операцій, що призводить до некоректного відображення розрахунків та заборгованості.
- Необхідність зберігання великої кількості паперових документів, що займає значний обсяг приміщень і ускладнює процес їх пошуку та аналізу.

- Відсутність контролю за строками платежів та дебіторською заборгованістю, що ускладнює управління фінансовими потоками та може призвести до фінансових труднощів у господарстві.
- Відсутність інтеграції з іншими процесами господарства, що не дає можливості швидко отримувати необхідну інформацію для ухвалення управлінських рішень.

Для удосконалення обліку розрахунків з покупцями і замовниками фермерському господарству необхідно перейти до автоматизованих програмних комплексів, які дозволять зменшити витрати часу на обробку фінансової інформації, покращити точність обліку та забезпечити високий рівень контролю.

Для ФГ «Юлка», яке бажає удосконалити облік розрахунків з покупцями і замовниками, програмний комплекс BAS АГРО є одним із найбільш оптимальних варіантів. Цей програмний комплекс спеціально розроблений для автоматизації бухгалтерії та фінансового обліку в аграрному секторі та враховує особливості сільськогосподарської діяльності.

BAS Бухгалтерія для сільського господарства — це програмний комплекс, створений на платформі BAS (BusinessAutomationSystem), який дозволяє автоматизувати фінансовий облік, облік розрахунків з покупцями та замовниками, а також інтегрувати різні бізнес-процеси, характерні для сільського господарства. Він орієнтований на малий та середній бізнес, що активно працює в аграрному секторі України.

Головним аспектом, що робить BAS АГРО кращим вибором для фермерських господарств, — це її орієнтованість на потреби аграріїв. Програма містить функції, які враховують специфіку сільськогосподарського виробництва, а також податкове та бухгалтерське законодавство, яке змінюється і має свої особливості саме для цієї галузі.

Одна з ключових функцій ПК BAS АГРО — це автоматизація обліку розрахунків з покупцями і замовниками. За допомогою цього програмного комплексу можна вести облік усіх операцій з клієнтами, автоматично формувати рахунки-фактури, накладні, акти виконаних робіт та платіжні доручення, а також

зберігати їх в електронному вигляді. Це значно спрощує процес управління фінансами, знижує кількість помилок і допомагає організувати своєчасний контроль за платежами. Всі ці документи можуть бути збережені в електронному вигляді, що зменшує потребу в паперовому обліку і значно спрощує пошук і архівацію документів. Таке зберігання також дає можливість забезпечити більш високу безпеку даних і відповідність вимогам щодо їх збереження.

Один із головних недоліків застарілих форм обліку — це залежність від людського фактору, що збільшує ймовірність помилок у записах і неправильному відображенні фінансових операцій. З використанням програмного комплексу більшість операцій, таких як створення рахунків-фактур, накладних, облік платежів і дебіторської заборгованості, автоматизовані, що значно знижує ймовірність помилок і покращує точність обліку.

Програмний комплекс дозволяє автоматично вести облік дебіторської заборгованості, що є дуже важливим для сільськогосподарських підприємств, які часто мають справу з сезонними коливаннями попиту і пропозиції. ПК BAS АГРО дає змогу отримувати детальні звіти про стан заборгованості, строковість платежів, що дозволяє своєчасно реагувати на проблеми з оплатою і ефективно керувати дебіторами.

За допомогою ПК BAS господарство може отримувати попередження про наближення строків платежів. Програма дозволяє створювати нагадування для відповідальних осіб і автоматично формувати звіти про наявну заборгованість. Це дає змогу своєчасно реагувати на затримки платежів, зменшувати кількість прострочених боргів і знижувати ризики фінансових втрат.

На Рис. 3.1 зображена демонстрація вікна створення рахунку на оплату покупцю. Щоб відкрити дане вікно: Продажі (головне меню)- рахунки на оплату покупцям – ПКМ- створити. Рахунок автоматично формується на основі даних, введених у систему, і включає основну інформацію про покупця, перелік товарів або послуг, їх кількість, ціну та загальну суму до сплати. Цей функціонал дозволяє значно скоротити час на складання документів і мінімізувати ймовірність помилок при ручному введенні даних. Зокрема, в автоматично згенерованому рахунку

відображаються всі необхідні реквізити: дата, номер рахунка, реквізити продавця і покупця, сума до сплати з урахуванням податків та знижок, якщо вони є.

The screenshot displays the 'Рахунок на оплату покуццю (створення)' form in the BAS AGRO system. The interface includes a top navigation bar with the user's name 'Админенко Віктор Сергійович' and a sidebar with various menu items like 'Головне', 'Керівнику', 'Банк і каса', etc. The main form area contains several input fields for document details:

- Номер:** [empty] **від:** 22.11.2024 00:00:00
- Організація:** Універсал
- Контрагент:** Візіо
- Банківський рахунок:** 473265435641874, АЛПБ "АВАЛЬ", EUR
- Договір:** [empty] **Новий**

Below these fields is a table for items:

N	Номенклатура	Кількість	Од.	К.	Ціна без ПДВ	Сума б/знижки	Знижка	Сума без ПДВ
1	Пшениця товарна	15,000	ц	1,000				

Рис. 3.1 Рахунок на оплату покуццю

На основі попередньо створеного документа можна провести реалізацію товару (Рис 3.2). У даному випадку система автоматично обробляє операції продажу, що включають введення товарів або послуг, кількості, вартості та інших параметрів.

The screenshot displays the 'Реалізація товарів і послуг (створення) (Продаж, комісія)' form. The interface is similar to the previous one, with a sidebar and a main form area. Key details include:

- Номер:** [empty] **від:** 22.11.2024 00:00:00 **Вид операції:** Продаж, комісія
- Контрагент:** АгроПлюс **Організація:** Універсал
- Договір:** Основний **Зі складу:** Головний склад

The table below shows the realization details:

N	Номенклатура	Кількість місць	Кількість	Од.	К.	Ціна без ПДВ	Сума б/знижки	Знижка
1	Пшениця товарна		15,000	ц	1,000			

Рис. 3.2 Реалізація товарів і послуг

Під час реалізації система автоматично нараховує податки, знижки та обчислює загальну суму до оплати покупцем. Програма дозволяє ввести різні варіанти платежів, а також веде облік дебіторської заборгованості, що дає можливість контролювати фінансові потоки в реальному часі.

Вся інформація про реалізацію товарів і послуг зберігається в електронному вигляді, що дозволяє легко відслідковувати всі операції, генерувати звіти і швидко знаходити необхідні документи для подальшого контролю розрахунків.

Програмний комплекс BAS АГРО в одній з останніх конфігурацій (2.1.17) надає можливість ефективно працювати з електронними документами, значно спрощуючи їх обробку та підписання. Однією з ключових функцій є можливість відправляти документи на підпис покупцю безпосередньо з програми. Це дозволяє автоматизувати процес погодження документів і забезпечити їх юридичну силу, адже всі документи можуть бути підписані електронним підписом як покупцем, так і продавцем. Після підписання документи зберігаються в електронному вигляді, що зменшує необхідність у паперовому обліку та спрощує доступ до них.

Крім того, в подальшому є можливість створити копію оригінального документа і внести потрібні зміни (наприклад, дату, суму або інші параметри), без необхідності вводити всі дані повторно.

Цей функціонал значно економить час і знижує ймовірність помилок, а також спрощує роботу з повторюваними операціями, такими як продаж одних і тих самих товарів або послуг на регулярній основі. Завдяки можливості дублювання та редагування документів фермерське господарство може оперативнo реагувати на зміни в договорах або умовах продажу, забезпечуючи високий рівень обслуговування своїх клієнтів.

Звіт по заборгованості (Рис. 3.3) можна сформулювати за допомогою послідовності: Керівнику – Заборгованість покупців по строках боргу. Дані представлені з графіками та розмежуванням по строкам боргу. Їх можна підлаштувати під власні потреби (по іншому розбити періоди боргу).

Удосконалення обліку розрахунків з покупцями та замовниками є важливим для підвищення ефективності фінансових операцій у ФГ «Юлка». Впровадження сучасних програмних комплексів, таких як BAS АГРО, дозволяє автоматизувати процеси, зменшити помилки та покращити контроль за дебіторською заборгованістю.

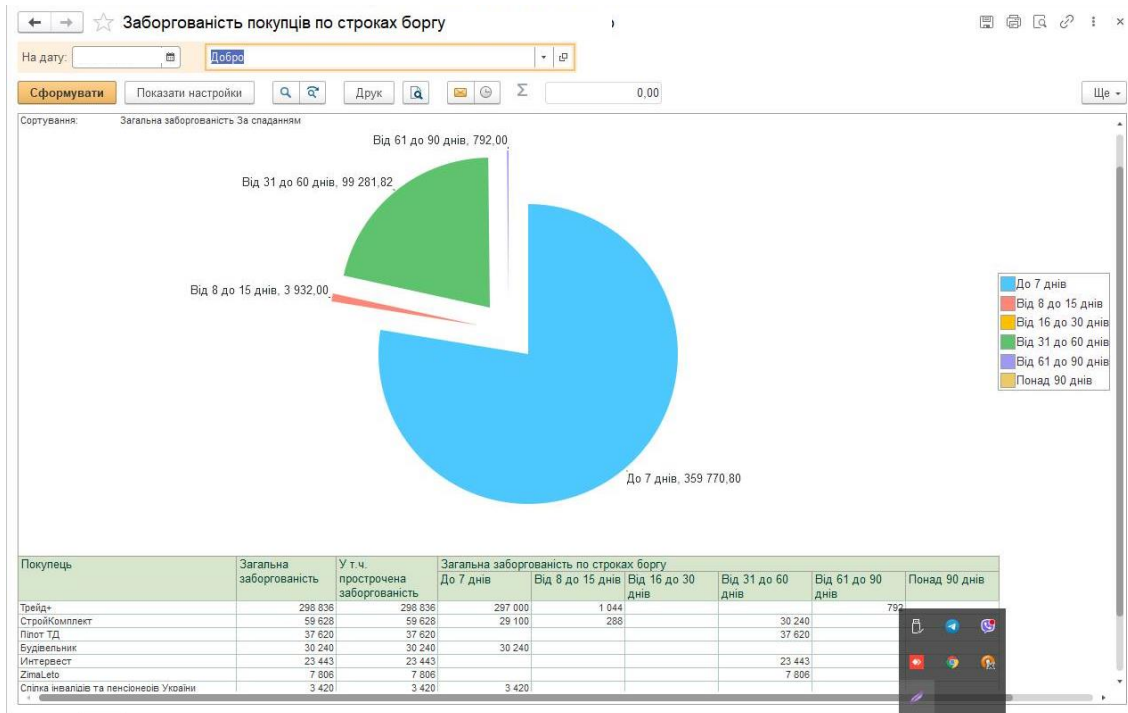

Рис. 3.3 Заборгованість покуців

Такі функції, як автоматичне створення рахунків-фактур, електронне підписання та дублювання документів, значно зменшують час обробки і підвищують точність обліку. Водночас, такі системи сприяють прозорості фінансових потоків і кращому управлінню грошовими засобами.

Отже, автоматизація обліку через сучасні програми дозволяє полегшити роботу бухгалтерії та підвищити конкурентоспроможність господарства на ринку.

3.2 Удосконалення документування обліку та контролю розрахунків з покупцями та замовниками

У наш час документування обліку та контролю не стоїть на місці, а постійно змінюється та удосконалюється. Паперові документи, які використовувались ще недавно, вже змінили свою форму та перешли в комп'ютерне середовище. Зараз відсутня методика документування обліку, оподаткування та контролю розрахунків з покупцями на малому підприємстві, тому кожний обирає для себе з існуючих методів, які використовуються для великих та середніх.

На ФГ «Юлка» багато документів розробляється власноруч, оскільки відсутні затверджені форми для них. З метою удосконалення документування обліку та оподаткування розрахунків з покупцями запропоновані наступні форми документів: акт звірки розрахунків з покупцями, акт взаєморозрахунків з покупцями, відомості оподаткування розрахунків з покупцями (Табл. 3.1, 3.2, 3.3).

Таблиця 3.1

Запропонована форма акту звірки розрахунків з покупцями

№	Документ			Термін погашення	Заборгованість підприємства		Заборгованість фактична		Відхилення даних		Порушення строку оплати
	№	Дата	Сума		Дебіторська	Кредиторська	Дебіторська	Кредиторська	більше	менше	

*розроблено автором

Запропонована форма акту звірки розрахунків з покупцями на відміну від існуючої містить інформацію: термін погашення, відхилення, порушення строку оплати, а також в окремих випадках реквізити документа.

Таблиця 3.2

Запропонована форма акту взаєморозрахунків з покупцями

№	Документ			Термін проведення взаєморозрахунків	Відвантажена продукція		Отримано за взаємозаліком		Відхилення даних		Порушення строку оплати
	№	Дата	Сума		Вид продукції	Сума	Вид продукції	Сума	Доплата	Повернення	

*розроблено автором

Запропонована форма акту взаєморозрахунків з покупцями на відміну від існуючої містить інформацію: термін проведення взаєморозрахунків, конкретизацію виду

продукції, відхилення, отримання за взаємозаліком, порушення строку розрахунків, а також в окремих випадках реквізити документа.

Таблиця 3.3

Запропонована форма відомості оподаткування розрахунків з покупцями

№	Документ			Покупець	Платник ПДВ чи ні	Відвантажена продукція (податкова накладна)		Відвантажена продукція (електронний реєстр)		Декларація з ПДВ	
	№	Дата	Сума			Сума без ПДВ	ПЗ	Сума без ПДВ	ПЗ	Сума без ПДВ	ПЗ

*розроблено автором

Запропонована форма відомості з оподаткування розрахунків із покупцями, на відміну від наявних варіантів, включає такі дані: відомості про покупця, його статус платника ПДВ, інформацію про відвантаження продукції відповідно до податкової накладної, реєстрації в електронному реєстрі, відображення в декларації з ПДВ, а також у визначених випадках реквізити відповідних документів.

Українські розробники програмного забезпечення для ведення бухгалтерського обліку пропонують широкий вибір продуктів, які підходять для малих підприємств, незалежно від їхнього виду діяльності чи форми власності. Промислові підприємства мають можливість обирати програмні рішення, адаптовані до специфіки їхньої діяльності. Це значно спрощує процес використання програм, дозволяє економити час на обробку документації, а також сприяє зручному формуванню внутрішньої звітності у доступному форматі[7].

Окрім запропонованого раніше програмного комплексу BAS АГРО, для інтеграції нових форм реєстрів рекомендується ФГ «Юлка» обрати бухгалтерську програму «Конкурент», призначену для автоматизації облікових та податкових процесів на малих підприємствах. Використання ПК «Конкурент» забезпечить підприємству такі можливості: ведення бухгалтерського обліку (фінансового,

кадрового та податкового), створення звітності відповідно до чинного законодавства України, а також роботу як в онлайн, так і в офлайн режимах.

Програма «Конкурент» відзначається простотою у використанні, має широкий вибір шаблонів документів, що спрощує їх підготовку, зручний та інтуїтивно зрозумілий інтерфейс, а також забезпечує регулярні оновлення з додаванням нового функціоналу. Цей програмний продукт дозволяє інтегрувати нові форми реєстрів або адаптувати вже існуючі до необхідних форматів. Завдяки цьому запропоновані форми, зокрема акт звірки розрахунків із покупцями, акт взаєморозрахунків та відомість оподаткування, будуть автоматизовані та доступні в електронному вигляді, що суттєво спростить процес їх створення та подальшого використання.

Контроль розрахунків із покупцями у ФГ «Юлка» має на меті перевірку правильності оформлення первинних документів, точності визначення заборгованості та своєчасності отримання оплат, а також регулярну звірку залишків заборгованості. Завдання контролю передбачають перевірку первинної документації, правильність розрахунків заборгованості, своєчасність надходження коштів від покупців і періодичне підтвердження достовірності залишків дебіторської заборгованості.

Анкету для перевірки розрахунків із покупцями та замовниками підприємства представлено в таблиці 3.4.

Таблиця 3.4

Анкета перевірки розрахунків з покупцями та замовниками на підприємстві

№	Зміст питання	Варіанти відповіді			
		Інформація відсутня	Так	Ні	Примітки
1	Чи вчасно складаються первинні документи?		+		
2	Чи регулярно проводяться звірки з покупцями?			+	
3	Чи вірно оформлені договори з покупцями та замовниками?		+		
4	Чи є сумнівна дебіторська заборгованість?		+		
5	Чи формується резерв сумнівних боргів?			+	
6	Чивикористовується при розрахунках бартер?			+	
7	Чи надходили претензії від покупців?				

*проведена перевірка на основі розробленої методики

Далі перевіряючий приступає до розробки загального плану контролю розрахунків з покупцями та замовниками на підприємстві (табл. 3.5).

Таблиця 3.5

Загальний план контролю розрахунків з покупцями та замовниками на підприємстві

Етап перевірки	Процедури перевірки	Докази перевірки	Період проведення	Виконавці
Підготовчий	Планування проведення контролю розрахунків з дебіторами			
Основний	Перевірка первинних документів при розрахунках з покупцями та замовниками	Накладні, податкові накладні, договори, товарно-транспортні накладні		
	Перевірка правильності визначення дебіторської заборгованості	Накладні, податкові накладні, договори, товарно-транспортні накладні		
	Перевірка своєчасності отримання оплати від дебіторів	Виписка банку		
	Звірка з дебіторами що до підтвердження достовірності залишків дебіторської заборгованості	Акт звірки		
Заключний	Складання звіту за результатами перевірки	Звіт		

Загальний план контролю є документом організаційно-методологічного характеру та складається з переліку робіт і строків їх виконання із зазначенням джерел інформації.

Програму контролю розрахунків з покупцями та замовниками на підприємстві наведено в таблиці 3.6. У програмі контролю розрахунків з покупцями та замовниками відображено основні процедури для вирішення основних завдань перевірки.

Для вирішення поставлених завдань контролю розрахунків з покупцями та замовниками в господарстві пропонуємо робочі документи, які стануть обґрунтованими доказами якісного проведення контролю (табл. 3.7-3.10).

Таблиця 3.6

Програма контролю розрахунків з покупцями та замовниками на ФГ «Юлка»

№	Мета контролю	Перелік процедур	Докази перевірки	Період		Примітки
				проведення	Виконавець	
1	Впевнитись у правильності заповнення первинних документів при розрахунках з покупцями та замовниками	Перевірка первинних документів при розрахунках з покупцями і замовниками	Товарно-транспортна накладна			
2	Впевнитись у правильності визначення дебіторської заборгованості	Перевірка правильності визначення дебіторської заборгованості	Договори, виписки банку			
3	Впевнитись у своєчасності отримання оплати від покупців і замовників	Перевірка своєчасності отримання оплати від покупців і замовників	Виписки банку, накладні, акти, договори			
4	Впевнитись у своєчасності відвантаження товарів покупцям відповідно до отриманих від них авансів	Перевірка своєчасності відвантаження товарів покупцям відповідно до отриманих від них авансів	Накладні, виписки банку, акти			

*розроблено автором

Таблиця 3.7

Робочий документ 1 - Перевірка первинних документів при розрахунках з покупцями і замовниками

Товарно-транспортна накладна						Примітки
№	Дата	Сума, грн	ПДВ, грн	підпис	печатка	

*розроблено автором

Таблиця 3.8

Робочий документ 2 - Перевірка правильності визначення дебіторської заборгованості

Період	Покупець	За даними підприємства		Дані контролю		Відхилення	
		кількість	сума	кількість	сума	кількість	сума

*розроблено автором

Таблиця 3.9

Робочий документ 3 - Перевірка своєчасності отримання оплати від покупців і
замовників

Період	Покупець	Нараховано		Сплачено		Відхилення	
		кількість	сума	кількість	сума	кількість	сума

*розроблено автором

Таблиця 3.10

Робочий документ 3 - Перевірка своєчасності відвантаження товарів покупцям
відповідно до отриманих від них авансів

Назва покупця	Вид продукції	Аванс від покупців		Відвантаження товарів покупцям		Сума до сплати або повернення		Відхилення	
		дата	сума	дата	сума	дата	сума	кількість	сума

*розроблено автором

Наведені вище методи контролю розрахунків на ФГ «Юлка» не є вичерпаним. Саме через це, у подальшому, вони будуть адаптуватись, виходячи з нагальних потреб підприємства.

Перспективи подальших досліджень форм документування обліку та оподаткування передбачають інтегрування їх до інших інформаційних систем, які наразі використовуються малими підприємствами, а також аналіз ефективності їх практичного використання.

3.3 Адаптація зарубіжного досвіду удосконалення обліку та контролю дебіторської заборгованості

Для пошуку оптимальних напрямків удосконалення обліку та контролю дебіторської заборгованості ФГ «Юлка» необхідно розуміти сучасний стан українського ринку та можливі фактори зовнішнього впливу, які залежать від роботи підприємств, розташованих як на території Волинської області, так і на всій

території України. Зараз на діяльність більшості підприємств впливають досить значні та неконтрольовані події. У рамках цього етапу аналізу було проведено аналіз PESTEL (табл. 3.11). У загальному розумінні PESTEL-аналіз є одним із найкорисніших інструментів для аналізу зовнішніх факторів макросередовища, які можуть впливати як на діяльність підприємства, так і на його облік, а також на надання відповідної звітності.

Таблиця 3.11

PESTEL-аналіз зовнішніх факторів макросередовища

Елементи	Фактори впливу
Р – Політичні фактори	<ol style="list-style-type: none"> 1. Державна політика щодо бухгалтерського обліку та аудиторської діяльності. 2. Створення та призначення органів управління. 3. Війни та кризи. 4. Співпраця з іншими країнами.
Е – Економічні фактори	<ol style="list-style-type: none"> 1. Розгляд економічного розвитку держави ринку. 2. Врахування рівня інфляції, що безпосередньо впливає вартість існуючої дебіторської заборгованості. 3. Відстеження процентних ставок по кредитуванню. 4. Для бізнесу економічна відповідальність є одним із основних чинників створення іміджу та залучення лояльних клієнтів. 5. Відстеження коливань валютних курсів, які можуть призвести до валютного ризику.
S – Соціокультурні фактори	<ol style="list-style-type: none"> 1. Розгляд соціальної поведінки споживачів і посередників, що може вплинути на складність дебіторської заборгованості. 2. Демографічні зміни, що впливають на розмір і тип дебіторська заборгованість компанії.
T – Технологічні фактори	<ol style="list-style-type: none"> 1. Впровадження технологічного та цифрового обліку системи. 2. Поширення використання електронних платіжних систем. 3. Розробка програм аналізу даних.
Е – Екологічні фактори	<ol style="list-style-type: none"> 1. Зміни природно-кліматичних факторів. 2. Розгляд поточного глобального екологічного порядку денного. 3. Налагодження діяльності за екологічними стандартами. 4. Для бізнесу екологічна відповідальність є одним із основні чинники створення іміджу та залучення лояльних клієнтів.
L – Законодавчі фактори	<ol style="list-style-type: none"> 1. Зміни до нормативних документів. 2. Зміни в податковому законодавстві. 3. Законодавче регулювання бухгалтерського обліку та звітності процесу підприємством.

*Розроблено автором на основі [11]

Таким чином, на діяльність підприємства, а також на процес бухгалтерського та податкового обліку його дебіторської заборгованості впливає значна кількість

факторів. Крім того, розуміння всіх факторів, як зовнішніх, так і внутрішніх, допомагає підприємствам не тільки підвищити свою ефективність у зменшенні суми дебіторської заборгованості, але й уникнути шахрайських дій, пов'язаних із фальсифікацією внутрішньої документації. І хоча деякі вчені розглядають дебіторську заборгованість як індикатор збільшення обсягів продажів і зменшення запасів компанії[48], така ситуація може легко вийти з-під контролю, і поточна дебіторська заборгованість може стати проблематичною в довгостроковій перспективі. Таким чином, дослідження показало, що в бухгалтерському та податковому обліку дебіторської заборгованості підприємств необхідно враховувати як внутрішні, так і зовнішні фактори впливу. Розгляд зовнішніх факторів впливу є особливо актуальним у сучасний час.

Щодо шляхів вдосконалення обліку та контролю дебіторської заборгованості ФГ «Юлка», то можна виділити кілька потенційних переваг для підприємства. Перш за все, вдосконалення обліку дебіторської заборгованості може допомогти виявити будь-які недоліки або неефективність поточної практики бухгалтерського обліку та контролю дебіторської заборгованості, що може призвести до покращення загального фінансового менеджменту підприємства. Проведення такого типу аналізу допоможе визначити, чи достатні засоби внутрішнього звітування та бухгалтерського контролю компанії. Крім того, удосконалення діючої системи бухгалтерського обліку може допомогти уникнути ризиків, пов'язаних з недотриманням чинних правил та норм, а також податкового законодавства України. У свою чергу, до практичних рекомендацій щодо вдосконалення обліку та контролю дебіторської заборгованості фермерського господарства можна віднести наступне:

1. Впровадження новітніх технологій та використання бухгалтерського програмного забезпечення, яке може покращити облік дебіторської заборгованості, завдяки більш точному обліку всіх операцій, пов'язаних з дебіторською заборгованістю (наприклад, відстеження дати та суми продажу, термінів платежу та дати необхідного платежу, обробки платежів та звірки рахунків тощо).

2. Своєчасне виставлення рахунків, що гарантує, що клієнти знають свої платіжні зобов'язання та умови оплати. Це якісний інструмент для зниження ризиків суперечок і затримок платежів.

3. Контроль за дотриманням та якістю класифікації дебіторської заборгованості, забезпечення належного податкового обліку.

4. Виставлення рахунків-фактур одразу після продажу товарів чи послуг, щоб забезпечити своєчасну оплату та зменшити ризик затримки або несплати платежу, а також для якісного управління грошовими потоками, щоб уникнути потреби підприємства в коротких строках кредитні запозичення.

5. Використання електронних методів оплати для прискорення розрахункових операцій і зниження ризиків шахрайства.

Додатковою рекомендацією щодо вдосконалення обліку дебіторської заборгованості є можливість для підприємств звертатися до компаній, які надають послуги професійного бухгалтерського та податкового обліку, для отримання консультації або укладання договору про співпрацю. Зауважимо, що запропоновані рекомендації можуть мати загальний характер і бути скориговані під потреби окремих підприємств.

Так, науковці Н. Стангова та А. Вігхова наголошують, що звіт про фінансовий стан компанії може бути побудований на аналізі спроможності компанії оплачувати свої зобов'язання та отримувати плату за дебіторську заборгованість. Науковці підкреслюють, що дебіторська заборгованість є активом підприємства і свідчить про те, що підприємство має значний рівень продажів, що означає достатній рівень ліквідності. Вони вважають, що для підвищення ліквідності підприємства необхідно зменшити зобов'язання та збільшити суму дебіторської заборгованості. Мипогоджуємось з думкою вчених, це може спрацювати, за умови налагодження процесу скорочення строків погашення дебіторської заборгованості. Тобто забезпечити, щоб дебіторська заборгованість стала основним короткостроковим активом підприємства, що забезпечує значний рівень ліквідності. Такий підхід до обліку дебіторської заборгованості притаманний багатьом іноземним підприємствам. Вони відносять дебіторську заборгованість до

поточних активів підприємства та вважають, що збільшення суми дебіторської заборгованості свідчить про високу оборотність і призводить до підвищення рівня ліквідності підприємства [49].

Автор цього дослідження вважає, що в контексті України такі думки можуть бути недоречними через ряд факторів: кредитна політика, фінансові витрати в цілому, управління запасами та економічна нестабільність, особливо під час війни. Враховуючи ці фактори, підприємства в Україні повинні бути обережними в управлінні дебіторською заборгованістю, оцінці ризиків і витрат, пов'язаних із збільшенням дебіторської заборгованості, а також забезпечувати ефективне управління запасами для забезпечення продажів і фінансової стабільності.

Поточне дослідження показало, що з огляду на високі ризики переходу від поточної дебіторської заборгованості (яка є оборотним активом) до категорії довгострокової дебіторської заборгованості (яка є необоротним активом), підприємства, які не мають абсолютної довіри до своїх клієнтів, а також в умовах економічної та політичної ситуації в країні краще не допускати зростання обсягу поточного боргу. Таким чином, поширення аналогічних іноземних практик на український ринок наразі неактуальне.

Встановлено, що своєчасна реєстрація дебіторської заборгованості призводить до покращення фінансових показників компанії, оскільки дозволяє краще управляти грошовими потоками та підвищує здатність менеджерів приймати більш обґрунтовані бізнес-рішення, знижуючи ризики штрафів. Автор поточного дослідження погоджується з думкою Хольцхауера[43] і зазначає, що ефективне управління дебіторською заборгованістю дозволяє збалансувати витрати та доходи, уникнути надмірної затримки платежів та забезпечити стабільний грошовий потік.

Таким чином, Е.Л. Гамільтон і Дж. Л. Сміт акцентують увагу на тому, що більшість ситуацій з наданням неточної оцінки та проведенням бухгалтерського обліку та контролю можуть бути пов'язані виключно з людським фактором та неуважністю працівників. Вони стверджують, що аудитори не завжди ідентифікують бухгалтерські помилки як навмисну, сплановану незаконну діяльність та зазначають, що аудитори часто під час перевірки списують помилки в

обліковому процесі на наслідки неуважності працівників, особливо коли йдеться про обробку великої кількості даних. Ми погоджуємось з думкою, що помилки в оцінці та обліку можуть бути пов'язані з людським фактором, проте, наголошуємо, що не можна виключити факт шахрайства на підприємстві та навмисного «пропуску» цінної інформації щодо операцій та управління грошовими потоками[47].

Багато досліджень висвітлюють тему вдосконалення бухгалтерського обліку шляхом впровадження штучного інтелекту. Так, Л. Чан та ін., висвітлюють тему впровадження технологій штучного інтелекту в процес обліку дебіторської заборгованості. Дослідження вчених спрямовані на аналіз поточного використання систем штучного інтелекту під час бухгалтерського обліку та пошук шляхів удосконалення цих процесів. Дослідники вважають, що підприємства можуть використовувати штучний інтелект для покращення якості загального обліку дебіторської заборгованості підприємств, закупівель, стягнення боргів, обробки платежів, формування та виставлення рахунків [45].

Таким чином, впровадження в обліковий процес новітніх комп'ютерних систем та штучного інтелекту не тільки скорочує час на ведення бухгалтерського обліку та дає можливість підвищити точність розрахунків за рахунок зберігання та структурування великих обсягів інформації, а й забезпечує зменшення внутрішніх порушень і виникнення шахрайства. Це має величезний потенціал для застосування на досліджуваному підприємстві, враховуючи існування підприємств в умовах війни та перехід певної частини бізнесу в онлайн (деякі працівники продовжують працювати, але у віддаленому режимі). Ми погоджуємося з думкою, що використання штучного інтелекту може покращити роботу з обчислювальними операціями. Проте слід зазначити, що використання таких систем вимагає додаткових досліджень для визначення можливості ризиків, пов'язаних з їх використанням (наприклад, витік даних).

Таким чином, результати дослідження показали, що при вдосконаленні бухгалтерського та податкового обліку дебіторської заборгованості необхідно враховувати всі можливі фактори впливу, шукати оптимальні механізми обліку.

Удосконалення обліку дебіторської заборгованості є актуальним для компаній, що працюють у різних галузях та юрисдикціях, що зумовлює вибір механізмів обліку окремо для кожного підприємства, залежно від його завдань. Проте має бути чітке розуміння важливості правильного бухгалтерського та податкового обліку дебіторської заборгованості для прийняття обґрунтованих господарських рішень та дотримання нормативних вимог та законодавства України.

Результати дослідження продемонстрували удосконалення обліку і контролю дебіторської заборгованості і можливість провадження цього в практику досліджуваного підприємства. В Україні податковий облік дебіторської заборгованості передбачає визнання доходу для цілей оподаткування лише тоді, коли дебіторська заборгованість стягнута, а не тоді, коли вона виникає. Крім того, в рамках української практики дебіторська заборгованість може стосуватися як оборотних, так і необоротних активів підприємства.

Частіше українські підприємства прагнуть зменшити обсяги поточної дебіторської заборгованості через припущення можливості її переходу в розряд довгострокової заборгованості та завдати шкоди фінансовій стабільності підприємства. Аналіз підприємства, який послужив основою для даного дослідження, показав, що останнім часом робота з дебіторською заборгованістю значно ускладнилася. Це викликано несприятливою економічною ситуацією в країні, яка зумовлена затяжною кризою, що впливає на рівень доходів населення, кількість прибуткових підприємств, демографічні зміни, а також рівень інфляції. Проте, незважаючи на складні умови, українські підприємства продовжують працювати, намагаючись відновити рівень ефективності. Одним із першочергових напрямків досягнення ліквідності та ефективності роботи підприємства є саме робота з обліку дебіторської заборгованості. Таким чином, в рамках даного дослідження встановлено, що сучасні підходи до обліку дебіторської заборгованості підприємств є недостатньо ефективними в сьогоденних реаліях. Основні напрямки, на які варто звернути увагу підприємствам, це залучення професійних компаній у сфері бухгалтерського обліку та робота над впровадженням новітніх технологій.

Загалом результати дослідження підкреслюють необхідність звернення першочергової уваги на вдосконалення обліку та контролю дебіторської заборгованості як для ФГ «Юлка», так і для інших підприємств України.

ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ

Ефективне ведення розрахунків з покупцями та замовниками має вирішальне значення для фінансового стану та стабільності будь-якого суб'єкта господарювання. У роботі дослідилися практики обліку та контролю розрахунків з покупцями та замовниками, проливаючи світло на кілька проблемних аспектів обліку і пропонуючи шляхи посилення механізмів контролю на прикладі ФГ «Юлка»:

1. Дослідження літератури виявило відсутність єдиного визначення терміну "розрахунки". Аналіз різних аспектів — економічного, бухгалтерського, податкового, банківського та юридичного — дозволяє стверджувати, що розрахунки є ключовим інструментом регулювання ринкових відносин і потребують глибокого дослідження. Наше дослідження визначило, що розрахунки відображають стан грошових відносин і будуються на основі правових зобов'язань між сторонами, що важливо для забезпечення належного виконання умов договору.

2. Встановлено, що терміни "покупець" та "замовник" мають різні значення в господарській діяльності. Покупець відображає конкретну юридичну особу, що вступає у правовідносини купівлі-продажу, а — замовник є більш багатогранним поняттям, яке включає контроль за виконанням замовлення, сплату за етапами і можливість виникнення додаткових витрат. Цей аналіз підкреслює важливість розрізнення між покупцями та замовниками для точного ведення бухгалтерського обліку.

3. Згідно з П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» дебіторська заборгованість – це сума заборгованості дебіторів компанії на певну дату. На основі аналізу різних підходів ми вважаємо що ключові слова, що використані в П(С)БО 10 для визначення поняття “дебіторська заборгованість” найбільш широко охоплюють усі аспекти юридично-правових та фінансово-кредитних взаємовідносин.

4. Правильний вибір класифікації дебіторської заборгованості є критично важливим для покращення управлінських рішень, оскільки дає змогу здійснювати ефективний фінансовий аналіз, планувати резерви для сумнівних боргів і

підвищувати рівень фінансової стабільності підприємства, тому ми запропонували розширену класифікацію дебіторської заборгованості.

5. Законодавча база створює чітку методологію обліку дебіторської заборгованості. Національні стандарти (НП(С)БО 1, 10, 15) регламентують порядок відображення розрахунків у фінансовій звітності. Нормативні документи спрямовані на забезпечення прозорості та достовірності облікової інформації

6. ФГ «Юлка» є підприємством, яке вирощує продукцію рослинництва та переважають у ньому зернові культури. Аналіз фінансово-економічного стану фермерського господарства "Юлка" виявив кілька важливих тенденцій, які вказують на зменшення стабільності підприємства. Зокрема, спостерігається спад у чистому доході, що свідчить про поступову втрату доходів через зниження цін на продукцію, а також ускладнені умови експорту зернових культур.

7. У ході дослідження було вивчено практичні аспекти синтетичного та аналітичного обліку дебіторської заборгованості в системі методичних підходів до облікової реєстрації. Результати аналізу показали, що застосування стандартизованого набору рахунків сприяє уніфікації бухгалтерського обліку та забезпечує узгодженість даних між підприємствами. Виявлено, що правильне оформлення документів, таких як накладні, рахунки-фактури, акти прийнятих робіт, податкові накладні, товарно-транспортні накладні, товарні накладні, прибутковий касовий ордер, платіжне доручення та виписка банку є критично важливим для уникнення можливих фінансових ризиків і спрощення процесу контролю.

8. Порядок відображення інформації про розрахунки з покупцями у фінансовій звітності: Заборгованість відображається в Балансі залежно від термінів (до/понад рік). У Звіті про фінансові результати нарахування резерву сумнівних боргів включено до інших операційних витрат. Зміни дебіторської заборгованості фіксуються у Звіті про рух грошових коштів. Примітки до фінансової звітності детально описують дебіторську заборгованість.

9. Запропоновані шляхи удосконалення обліку та контролю за розрахунками з покупцями і замовниками для ФГ «Юлка» з використанням програмного

комплексу BAS АГРО, що найкраще відповідає потребам аграріїв: спрощує формування рахунків-фактур, накладних і платіжних доручень, електронне зберігання, автоматичне створення документів і електронне підписання, покращенню контролю за платежами та управлінню грошовими ресурсами.

10. Основним недоліком контролю обліку розрахунків є відсутність затверджених форм документів, що призводить до необхідності розробки документів власноруч. Для покращення обліку й оподаткування запропоновані нові форми документів, такі як акти звірки та взаєморозрахунків, а також відомості оподаткування. Розроблено план контролю дебіторської заборгованості, що визначає етапи робіт, строки виконання та джерела інформації для перевірки розрахунків.

11. Ми проаналізували сучасні зовнішні фактори, що впливають на облік та контроль дебіторської заборгованості на ФГ «Юлка», з використанням PESTEL-аналізу. Визначено, що політичні, економічні, соціокультурні, технологічні, екологічні та законодавчі фактори мають значний вплив на бізнес-процеси, зокрема на управління дебіторською заборгованістю.

Таким чином, на основі дослідження зарубіжного досвіду запропоновано декілька практичних рекомендацій щодо вдосконалення обліку та контролю дебіторської заборгованості ФГ «Юлка»: використання програмного забезпечення, що дозволяє автоматизувати процеси і зменшити людський фактор, який може призводити до помилок; своєчасність виставлення рахунків для підвищення ймовірності швидкого отримання платежів та зменшення ризиків затримок; належне обслуговування податкового обліку для мінімізації ризиків; впровадження електронних методів оплати для швидшого виконання розрахунків, зменшуючи ймовірність шахрайства; залучення сторонніх компаній для професійних консультацій та ведення обліку, що може підвищити якість облікових процесів.

Хоча запропоновані рекомендації взяті з зарубіжного досвіду, їх застосування в Україні потребує уважного підходу через специфічні економічні умови, такі як нестабільність та ризики, пов'язані з війною. Однак, врахування іноземних

досягнень у контексті локальних викликів може допомогти підприємству адаптуватися до швидко змінюваного бізнес-середовища.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бержанір І.А., Бержанір А.Л., Ящук Т.А. Економічна сутність зобов'язань і розрахунків підприємства. Приазовський економічний вісник. 2020. №2(19). С.240–244. URL:<https://dspace.udpu.edu.ua/handle/123456789/12340> (5)
2. Бондар Г. О. Сучасні завдання обліку і аудиту дебіторської заборгованості. URL: <http://www.vtei.com.ua/doc/2023/konf2203/3/2>. (15)
3. Візіренко С. В. Організація обліку розрахунків з контрагентами. Економічна наука. 2020. №23. С. 58-63. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/23_2020/11.pdf (27)
4. Вірко П. О. Організація обліку та аналізу розрахунків з постачальниками на прикладі підприємств з виробництва продуктів борошномельно-круп'яної промисловості : кваліфікаційна робота : спец. 071 «Облік і оподаткування» / Поліський нац. ун-т, каф. бух. обліку, оподаткування та аудиту ; наук. кер. Суліменко Л. А. – Житомир, 2023. – 45 с. URL: <http://ir.polissiauniver.edu.ua/handle/123456789/14697>(21)
5. Гетманцев, Д., Коваль, Ю. До питання про дотримання принципу стабільності податкового законодавства під час встановлення та скасування податкових пільг в умовах воєнного стану. Право і суспільство. 2022. № 4. С.342-350. URL:<https://doi.org/10.32842/2078-3736/2022.4.49>. (3)
6. Господарський кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV : станом на 1 січ. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>(24)
7. Гриньова К. Ю., Меліхова Т. О., Птіцина Л. А. Удосконалення документування обліку, оподаткування та контролю розрахунків з покупцями на малому підприємстві з переходом на сучасні інформаційні системи та технології : Журнал «ActaAcademiaeBeregsasiensis. Economics». 2024. (20)
8. Димар О.В. Економічна сутність розрахунків підприємства з покупцями та замовниками. Розвиток системи обліку, аналізу та аудиту в Україні: теорія, методологія, організація: збірник тез доповідей учасників XVIII Всеукраїнської наукової конференції. Київ : ДП«Інформ. – аналіт. агентство», 2020. С. 29-32. (34)
9. Жарнікова В. В. Сучасні підходи до формування обліково–аналітичної бази організації обліку розрахунків з покупцями. *Ефективна економіка*. 2019. № 6. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7145> (4)
10. Звіти 2022. Державна аудиторська служба України. 2022 URL: <https://dasu.gov.ua/ua/plugins/userPages/2826> (46)
11. Колгроув, Д. *Фінансовий аналіз* Surmodics, Inc. 2022 URL: <https://red.mnstate.edu/thesis/736> (47)
12. Колеватова А. Організаційно - методологічні проблеми обліку дебіторської заборгованості в системі управління підприємством. 2022 В *матеріалах III*

- міжнародної науково-практичної конференції «Вплив бухгалтерського обліку та фінансів на розвиток економічних процесів»* (с. 144-147). (45)
13. Любар О. О. Облікове забезпечення управління розрахунками з контрагентами за товарними операціями. *Агросвіт*. 2020. №1. С. 48-60. URL: http://www.agrosvit.info/pdf/1_2020/9.pdf(28)
  14. Макаренко А. П., Левитська Д. Ю. Удосконалення обліку та внутрішнього аудиту розрахунків з дебіторами на торговельних підприємствах. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 1. С. 30–38. (43)
  15. Макаренко А. П., Меліхова Т. О., Кутчак Ю. М. Фінансовий облік II : навч. посіб. Запоріжжя : ЗНУ, 2023. 368 с. (36)
  16. Макаренко А. П., Меліхова Т. О., Подмешальська Ю. В., Чакалова Н. С. Теорія бухгалтерського обліку : навч. посіб. Запоріжжя : ЗНУ, 2022. 516 с. (37)
  17. Марія Хімінець: Облік та аналіз розрахунків з клієнтами та клієнтами суб'єктів господарювання. Кафедра обліку та аудиту, Beregszász, 2023. 92 р.
  18. Маркова Т.Д. Стрепенюк М.М, Головаченко Л.М., Римар Г.А. Особливості внутрішньогосподарського контролю розрахунків з покупцями та реалізації готової продукції. *Економіка харчової промисловості*. 2018. № 3. Том 10. С. 83–93. (22)
  19. Матюха, В., & Мисака, Г. (2018). Бухгалтерський облік розрахунків підприємства затоварними операціями. *Молодий вчений*, 1 (53), 933-936. URL: <https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/5485> (1)
  20. Меліхова Т. О., Шарко Д. М. Удосконалення обліку і аудиту розрахунків з покупцями на підприємстві. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. № 21-22. С. 30–36. DOI: 10.32702/2306-6814.2020.21-22.30 (13)
  21. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 39 (МСБО 39). Фінансові інструменти: визнання та оцінка : Стандарт Ради з Міжнар. стандартів бух. обліку від 01.01.2012 р. : станом на 17 жовт. 2013 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_015#Text. (16)
  22. Мулик Т. О. Аналітичне забезпечення дебіторської заборгованості в системі управління підприємства. *Агросвіт*. 2022. № 9-10. С. 69–78. DOI: 10.32702/2306-6792.2022.9-10.69 (12)
  23. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»: затв. наказом Мін-ва фінансів України від 07.02.2013 № 73, із змінами. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13>. (7)
  24. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 13 «Фінансові інструменти»: наказ Міністерства Фінансів України від 30.11.2001 року №559. URL: <https://zakon.help/documents/z1050-01> (31)
  25. Овчарова Н.В., Хмелик Т.О. Внутрішній контроль дебіторської заборгованості в системі управління підприємством. Обліково-аналітичний та економіко-фінансовий інструментарій управління сучасним підприємством:

- міжнародний досвід : матеріали IV Міжнародної науковопрактичної конференції (м. Харків, 24 трав. 2024 року). Харків: ХНАДУ, 2024
26. Окунгбова, А. (2022). SAP S/4HANA: конфігурація фінансового обліку: вивчення конфігурації та розробки на системі S/4. Берклі: Apress. URL: <https://link.springer.com/book/10.1007/978-1-4842-8957-0> (41)
  27. Бержанір І. А. Особливості організації та напрями удосконалення обліку дебіторської заборгованості // *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. - 2022. - Вип. 18(2). - С. 15-23. –URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/aprer_2022_18\(2\)_4](http://nbuv.gov.ua/UJRN/aprer_2022_18(2)_4)
  28. Пасекова, М., Отрусінова, М., Долеєшова, М., & Крихова, З. (2021). Який досвід мають компанії в обліку знецінення дебіторської заборгованості? Наукові праці Університету Пардубіце, Серія D: Факультет економіки та адміністрації, 29(2), стаття 1068. URL: <https://editorial.upce.cz/1804-8048/29/2/1068> (42)
  29. Паянок Т. М. Система внутрішнього контролю дебіторської заборгованості: напрями вдосконалення. Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю та аналізу. 2019. № 1(42). С. 58–63. URL: [https://doi.org/10.26642/pbo-2019-1\(42\)-58-63](https://doi.org/10.26642/pbo-2019-1(42)-58-63) (18)
  30. Петренко О. П., Сокурєнко К. С. Проблеми обліку розрахунків з покупцями та замовниками на аграрному підприємстві. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/12/676>. (14)
  31. Пінчук Т., Стефанович Н., Кумейко А. Економічна характеристика дефініції «дебіторська заборгованість» та методологічні підходи до її класифікації. *Економіка та суспільство*. 2023. № 47. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-47-66> (17)
  32. План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій: затв. наказом Мін-ва фінансів України від 30.11.1999 р. № 291, із змінами. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0892-99>. (8)
  33. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість» : затв. наказом Мін-ва фінансів України від 8.10.1999 р. № 237, із змінами. Режим доступу: <http://www.interbuh.com.ua/ru/documents/onebuhbook/6596> (9)
  34. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 15 «Дохід»: затв. наказом Мін-ва фінансів України від 29.11.1999р. № 290, із змінами. Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0860-99>. (10)
  35. Попович, О., & Філімонова, С. (2023). Організація обліку розрахунків з покупцями та замовниками. *Молодий вчений*, 9 (121), 26-30. URL: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2023-9-121-6>
  36. Приходько І.П. Фінансовий облік 1 : навч. посіб. [слайд-конспект] / П.Й. Атамас, О.П. Атамас, Г.Є. Павлова, І.П. Приходько. – Дніпропетровськ: Університет Альфреда Нобеля, 2021. – 200 с. (35)

37. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999р. № 996-XIV, із змінами. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>. (11)
38. Пугаченко О., Зарудна Н. Внутрішній контроль порядку відображення в обліку дебіторської заборгованості. Економіка та суспільство. 2022. № 37. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-37-73> (19)
39. Сінгх Р.П., Сінгх Р. та Мішра П. (2021). Чи впливає управління дебіторською заборгованістю на відносини з клієнтами та ефективність продажів? Емпіричне дослідження. *Journal of Retailing and Consumer Services*, стаття 60, 102460. URL: <https://ideas.repec.org/a/eee/joreco/v60y2021ics0969698921000266.html> (44)
40. Слепченко, В., Скрипник, М. Методика обліку розрахунків підприємства з покупцями та замовниками. Економіка та суспільство. 2021. № 29. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-29-4> (дата звернення: 30.05.2023). (39)
41. Степаненко О.І. & Дубовик М.Ф. (2022) Аналіз дебіторської заборгованості, її вплив на фінансовий стан та ділову активність підприємства. Проблеми системного підходу в економіці. 2 (88), С. 116-125. Вилучено з: http://www.psae-jrnl.nau.in.ua/journal/2_88_2022_ukr/19.pdf (30)
42. Хмелик Т. О. Облік та контроль розрахунків підприємства з покупцями і замовниками : робота на здобуття кваліфікаційного ступеня бакалавра : спец. 071 - облік і оподаткування / наук. кер. Н. В. Овчарова. Суми : Сумський державний університет, 2024. 56 с. URL: <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/96088> (25)
43. Хольцхауер, Г. (2023). Управління дебіторською заборгованістю. У НК Baker, G. Fibech, T. Barkley (Eds.). Управління оборотним капіталом: концепції та стратегії (с. 231-250). Hackensack: WorldScientificPublishingCoPteLtd. URL: https://www.worldscientific.com/doi/10.1142/9789811259661_0011 (50)
44. Цивільний кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV : станом на 30 січ. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (23)
45. Чан Л., Хогабоам Л. та Као Р. (2022). Штучний інтелект в бухгалтерському обліку та аудиті. У *прикладному штучному інтелекті в бізнесі* (с. 119-137) URL: https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-031-05740-3_8 (52)
46. Чорненька О. Б. Управління заборгованістю як фактор забезпечення економічної безпеки підприємства / О. Б. Чорненька // *Наукові записки [Української академії друкарства]*. - 2017. - № 1. - С. 170–178. - URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nz_2017_1_23 (2)
47. Hamilton, EL, & Smith, JL (2021). Помилка чи шахрайство? Вплив упущень на стратегії шахрайства керівництва та оцінку аудиторами виявлених викривлень. *Огляд бухгалтерського обліку*, 96 (1), 225-249 URL: <https://publications.aaahq.org/accounting-review/article->

[abstract/96/1/225/4250/Error-or-Fraud-The-Effect-of-Omissions-on?redirectedFrom=fulltext](#) (51)

<https://dspace.kmf.uz.ua/jspui/handle/123456789/3240> (40)

48. Ochoa, C.A.O., Insua, D.V., LeyvaLópez, J.C., SolanoNoriega, J.J. (2022). Ranking of a set of accounts receivable strategies in a Mexican regional company based on a multicriteria approach. *Pesquisa Operacional*, 42, 1-30. <https://www.scielo.br/j/pope/a/SFRHgwNNzn5HPvkJxx84QTh/?lang=en> (48)
49. Štangová, N., & Víghová, A. (2021). Company liquidity as a reflection of receivables and payables management. *Entrepreneurship and Sustainability Issues*, 9(2), 238-254. <https://jssidoi.org/jesi/article/912> (49)

ДОДАТКИ

Додаток А

Класифікація дебіторської заборгованості

Класифікаційна ознака	Види дебіторської заборгованості
За терміном погашення	Довгострокова, поточна
За ймовірністю погашення	Нормальна, сумнівна, безнадійна
За статтями бухгалтерського балансу	Заборгованість за товари (роботи, послуги), із бюджетом, за виданими авансами, за нарахованими доходами, із внутрішніх розрахунків, інша поточна заборгованість
За відношенням до рахунків обліку	Заборгованість за майно, що передано у фінансову оренду; довгострокові векселі одержані, короткострокові векселі одержані, розрахунки з покупцями та замовниками, розрахунки з різними дебіторами
За економічним змістом	Товарна, нетоварна
За джерелами погашення	Погашена на умовах договору, погашена за рахунок резерву сумнівних боргів, списана на збитки
За видами оцінки суми заборгованості	Первісна вартість, чиста реалізаційна вартість
Залежно від термінів позовної давності	Термін сплати не настав, прострочена, відстрочена
По відношенню до кредиторів (контрагентів)	Підтверджена та непідтверджена
За ризиком непогашення	Ризикована та неризикована
За реальністю виникнення	Фіктивна та реальна
По відношенню до суб'єкта господарювання	Внутрішня та зовнішня
За забезпеченістю	Забезпечена та незабезпечена
Залежно від здійснення впливу на боржника	Затребувана та незатребувана заборгованість
Залежно від законності утворення	Законно утворена та незаконно утворена
Залежно від ступеня дотримання фінансової дисципліни	Виправдана (допустима, нормальна) та не виправдана

Залежно від територіального розміщення боржника	Заборгованість з вітчизняними та іноземними дебіторами
Залежно від статусу дебітора	З юридичними або фізичними особами
Залежно від керованості	Керована та некерована заборгованість
За ступенем спланованості	Запланована чи незапланована
Залежно від безпечності фінансового положення підприємства	Дебіторська заборгованість нормального розміру, мінімального та максимального
За видами діяльності	Заборгованість операційної, фінансової, інвестиційної діяльності
Залежно від доцільності існування	Доцільна та недоцільна
Залежно від джерела утворення	Власні кошти, авансовані в заборгованість та позикові кошти, авансовані в заборгованість
За податковим статусом боржника (запропоновано нами)	Заборгованість платників ПДВ, заборгованість неплатників ПДВ; заборгованість платників податку на прибуток, заборгованість платників єдиного податку, заборгованість неприбуткової організації

*Розроблено автором на основі [31]